

Jakšiškio–Knitiškių pilkapyno tyrinėjimai 2000-aisiais metais

Mykolas Michelbertas

Pastaraisiais dešimtmečiais gerokai pagausėjo tyrinėtų pilkapynų ir pilkapių Rytų Lietuvos pilkapių kultūrinės etninės grupės teritorijoje. Tiesa, daugiausia tyrinėjimų buvo vykdoma gelbstint atskirus pilkapius nuo tolesnio naikinimo, be platesnės kultūrinės srities mokslinių tyrimų programos. Vis dėlto ir šie tyrinėjimai suteikė nemažai papildomos medžiagos apie laidoseną, jos pokyčius Rytų Lietuvoje senojo geležies amžiaus pabaigoje, viduriniame ir vėlyvajame geležies amžiuje, buityje naudotus daiktus, kultūrinius ir prekybinius ryšius.

Jakšiškio–Knitiškių (Anykščių r.) pilkapyno tyrinėjimus 2000 m. lėmė kelios aplinkybės. Netoli pilkapyno gyvenanti norvego Vidaro Berkelando ir jo žmonos lietuvės Inos šeima susidomėjo netoliese esančiais „švedų kapais“. V. Berkelandas kreipėsi į Švedijos ambasadą Lietuvoje. Taip išsirutuliojo idėja surengti tarptautinę archeologinę ekspediciją. Šios ekspedicijos organizatoriumi ir koordinatoriumi tapo Vilniaus universiteto Archeologijos katedros darbuotojas dr. Algimantas Merkevičius. Jam pasisėkė prikalbinti dalyvauti ekspedicijoje jaunos Švedijos, Danijos ir Norvegijos universitetų archeologus, surasti finansinių rėmėjų (apie tai plačiau žr. A. Merkevičiaus straipsnį šiame leidinyje, p. 115). Taip Archeologijos katedra tapo pirmosios Lietuvos ir Skandinavijos archeologų ekspedicijos organizatore.

Antras svarbus dalykas. Jakšiškio–Knitiškių pilkapynas yra vakariniame Rytų Lietuvos pilkapynų kultūrinės grupės pakraštyje. Iki tol buvo daugiausia tyrinėta rytinėje arealo dalyje. Todėl vienas ekspedicijos tikslų buvo sužinoti, ar skiriasi vakarinės ir rytinės Rytų Lietuvos pilkapynų dalies laidosena, pilkapių vidaus įrengimas, ar vakarinės dalies pilkapiai turtingesni įkapių. Pagaliau susidomėjimą kėlė ir pilkapyno chronologija. Todėl ir buvo pradėti tyrimo darbai aptariamame pilkapynė.

PILKAPYNO TOPOGRAFINĖ PADĖTIS IR TYRINĖJIMAI

Ukmergės ir Anykščių rajonų pasienyje, 6,5–7 km nuo Vidiškių miestelio, Šventosios upės kairiajame krante yra didžiulis pilkapynas. Jis šiuo metu yra valstybiniame miške, priklausančiame Ukmergės miškų ūkio Vidiškių girininkijai, tarp Knitiškių ir Jakšiškio kaimų (1 pav.). Kadais miškas iki Šventosios upės priklausė Jakšiškio dvaro savininkams Hopenams, vėliau – kitiems dvaro šeiminkams. Jakšiškio kaimo gyventojų pasakojimu, miške buvo imamos durpės. Toje vietoje dabar yra nemaža bala. Kai kuriose dabartinio miško vietose buvo ariama, dėl to galėjo nukentėti kai kurie pilkapiai. Miškas vietos gyventojų vadinamas „Šileliu“, pilkapiai, kaip minėta, – „švedų kapais“.

Pirmosios žinios apie šį pilkapyną mokslinėje spaudoje pasirodė 1910 m. – archeologas M. Makarenka paskelbė duomenis apie rusų armijos pulkininko S. Masalitinovo tyrinėjimų (tiksliau – paminklų ardy-mo) metu sukauptą senienų rinkinį.

M. Makarenka, remdamasis S. Masalitinovo duomenimis, nurodo, kad netoli „Vaviškių“ miestelio (iškreiptas Vidiškių pavadinimas), Ukmergės apskrityje, Kauno gubernijoje, p. Hopeno dvare, miške, Šventosios upės krante, yra daug pilkapių. Juose aptikta išimtinai geležinių kirvių ir ietigalių (Makarenko, 1910, s. 104). Deja, šie radiniai neišliko.

Vėliau pilkapynė archeologinių tyrinėjimų nebuvo. Greičiausiai jame kasė lobių ieškotojai.

Po Antrojo pasaulinio karo šis pilkapynas dviem vardais buvo įtrauktas į Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašą. Viena pilkapyno dalis įrašyta Knitiškių vardu (Ukmergės r., Vidiškių apyl., Nr. 1277), kita – Jakšiškio vardu (Anykščių r., Staškūniškio apyl., Nr. 97). Pilkapynas buvo paskelbtas respublikinės reikšmės paminklu (žr. LKPS, 1973, p. 103, Nr. 97, p. 196, Nr. 1277).

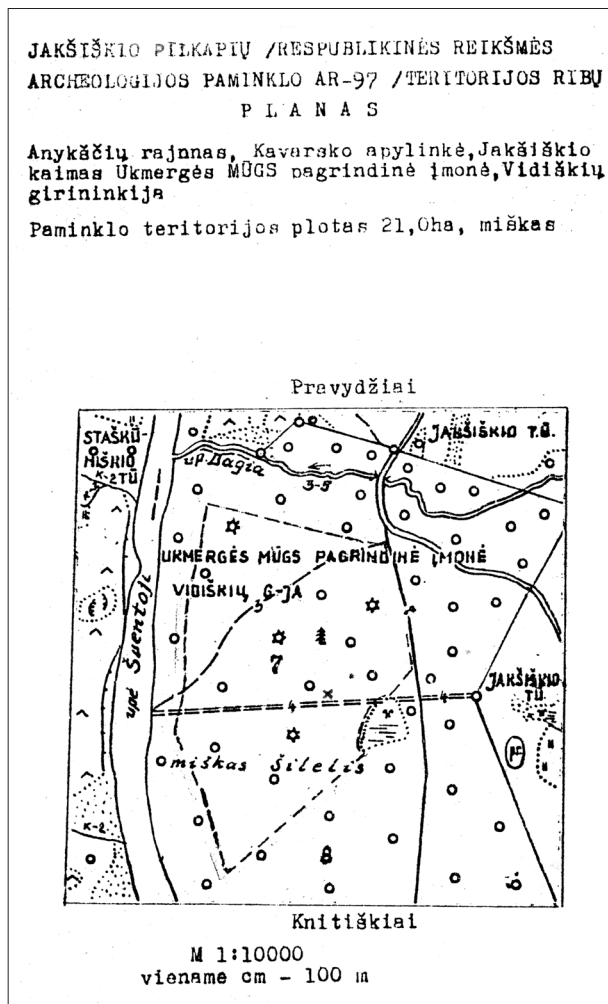
1 pav. Jakšiškio–Knitiškių pilkapyno topografinė padėtis. M 1:100000. Pilkapynas pažymėtas raide P

Abb. 1. Topographische Lage des Hügelgräberfeldes in Jakšiškis–Knitiškiai. M 1:100000. Das Territorium des Hügelgräberfeldes wird mit dem Buchstaben P markiert.

Pilkapynas Jakšiškio ir Knitiškių vardais minimas Lietuvos archeologijos atlase (LAA, 1977, p. 45, Nr. 209, p. 55–56, Nr. 288). Dviem vardais pilkapynas pateko ir į Kultūros paminklų enciklopediją. Apie šį pilkapyną rašė V. Kazakevičius (1966, p. 46) ir L. Vaitkunskienė (1966, p. 52–53) – nurodė paminklo topografiją, pateikė apytikrį pilkapių skaičių. Anot pastarųjų autorių, Knitiškių pilkapynas yra apie 55 pilkapius, Jakšiškio pilkapynas – apie 150 pilkapių. Taigi bendras pilkapių skaičius – apie 200.

1987 m. Respublikinio žemėtvarkos projektavimo instituto geodezininkų sudarytuose planuose (žr. 2 ir 3 pav.) tėra apibrėžta bendra pilkapyno teritorija, o bendras pilkapių skaičius nenurodytas. Jakšiškio pilkapyno dalies plotas yra 21 ha, Knitiškių – 6,1 ha. Taigi bendras pilkapių plotas yra 27,1 ha. Tai vienas didžiausių pilkapynų Rytų Lietuvoje.

2000 m. birželio 26–liepos 8 d. pilkapyną tyrinėjo Vilniaus universiteto Archeologijos katedra, talkinant Istorijos fakulteto archeologijos specialybės antrojo

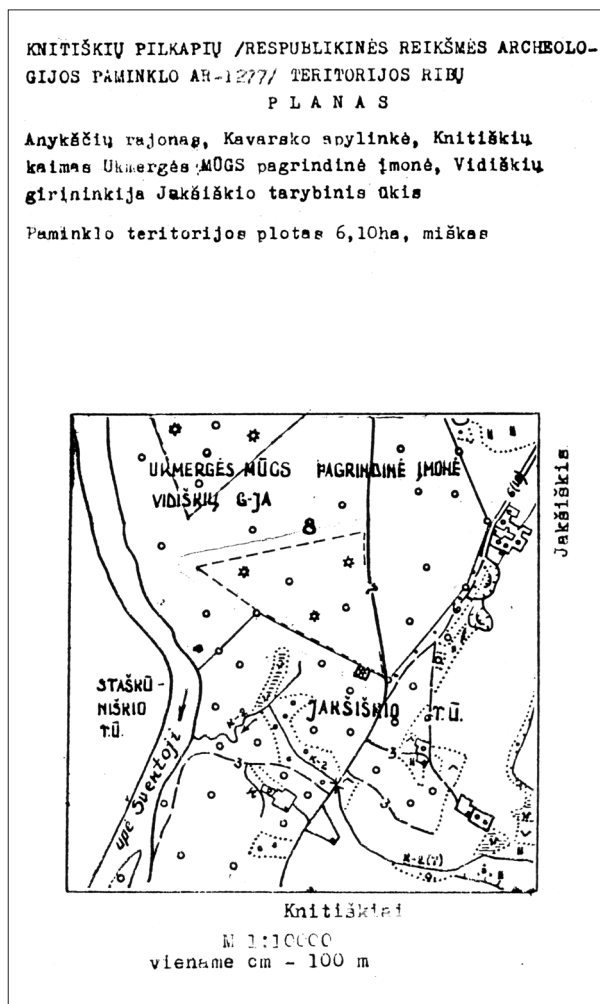
2 pav. Jakšiškio pilkapyno teritorijos ribų planas

Abb. 2. Der Plan der Grenzen des Jakšiškis-Hügelgräberfeldes.

kurso, istorijos specialybės pirmojo kurso studentams ir Stokholmo, Bergeno bei Kopenhagos universitetų magistrantams ir doktorantams. Ekspedicijos mokslinis vadovas – šių eilučių autorius, organizacinis ir ūkinis vadovas – dr. A. Merkevičius. Atskirų pilkapių planus (M 1:20), kapų planus (M 1:5) sudarė Archeologijos katedros laborantė dailininkė Izolda Maciukaitė. Ji taip pat nupiešė kasinėjimų metu surastus daiktus, kurie ir skelbiami šiame straipsnyje. Pilkapiai ir juose aptikti kapai buvo fotografuojami. Nuotraukų autorius – M. Michelbertas.

Tyrinėjimų metu buvo naudojamas metalo iešiklis CS 2MX. Jis palengvino kapų, kuriuose yra metalo įkapių, bei pavienių metalinių daiktų paiešką.

Ekspedicijos metu dėl laiko stokos ir didelio pilka-

3 pav. Kničiškių pilkapyno teritorijos ribų planas

Abb. 3. Der Plan der Grenzen des Kničiškiai-Hügelgräberfeldes.

pių abiejose pilkapyno dalyse skaičiaus nebuvo sudarytas bendras pilkapyno planas. Abiejų pilkapyno dalių (Jakšiškio ir Kničiškių) planą sudarė Lietuvos istorijos instituto archeologė Andra Simniškytė. Tais pačiais 2000 m. Jakšiškio grupėje ji ištyrė vieną pilkapį (Simniškytė, 2002, p. 74–75). Šios tyrinėtojos duomenimis, abiejose pilkapyno dalyse yra apie 300 pilkapių. Beje, A. Simniškytė-Strimaitienė šį pilkapyną tyrinėjo ir vėlesniais metais – daugiausia kasinėjo apardytus pilkapius kvartalinėse linijose, ties miško keliukais (žr. Simniškytė, 2005, p. 95–96; 2006, p. 101–102; 2007, p. 130–131; 2008, p. 166–167; Simniškytė, Kurila, 2002, p. 94; Strimaitienė, 2005, p. 79–80; 2006, p. 91).

Vilniaus universiteto Archeologijos katedros ekspedicija Jakšiškio pilkapynė ištyrė du pilkapius. Bai-

gus tirti abiejų pilkapių sampilai vėl buvo supilti iš naujo, atkurta senesnė pilkapių išvaizda.

2000 m. tyrimų metu surasti daiktai yra perduoti Lietuvos nacionaliniam muziejui Vilniuje¹, ataskaitos įteiktos Kultūros vertybių apsaugos departamentui ir Lietuvos istorijos institutui.

Jakšiškio pilkapių, tyrinėtų Archeologijos katedros 2000 m., medžiaga iki šiol plačiau neskelbta. Trumpa tyrinėjimų apžvalga šių eilučių autoriaus pateikta leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ (žr. Michelbertas, 2002, p. 71–73), kai kurie daiktai minimi monografijoje apie kitą pilkapyną (Michelbertas, 2004, p. 82). Su tyrinėjimų rezultatais populiariuose straipsniuose buvo supažindinta ir mūsų krašto visuomenė².

Labai svarbūs yra antropologų paskelbti Jakšiškio pilkapių degintinių žmonių kaulų tyrimų rezultatai (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 344–347), leidžiantys plačiau kalbėti apie čia palaidotus žmones. Kai kurias paleosociologines išvadas apie šio pilkapyno kapus savo disertacijoje yra pateikęs L. Kurila (Kurila, 2009).

Šio straipsnio tikslas yra paskelbti 2000 m. tyrinėtų pilkapių medžiagą, padėjusią paryškinti kai kurias Rytų Lietuvos pilkapyno laidosenos detales, geriau pažinti buityje gyventojų naudotus daiktus.

PILKAPIAI IR KAPAI

Tyrinėjimams buvo pasirinkti keli Jakšiškio grupės pilkapiai su apardymų žymėmis. Jie yra prie Šilelio miško kvartalinės linijos, į šiaurę nuo jos, apie 100 m į vakarus nuo balos – buvusio durpyno. Pilkapyno ribų plane (2 pav.) tyrinėjimų vieta pažymėta kryželiu.

Abu pilkapiai buvo tyrinėti vienoda metodika. Atlikus išorinius pilkapių matavimus, sampilų viduryje buvo paliekama viena kontrolinė juosta. Nuėmus velėną, buvo kasama arba tik viena sampilo pusė, arba iš karto abi. Kapų ir radinių gylis buvo žymimas nuo kontrolinės juostos viršaus, t. y. nuo tyrimų metu buvusio sampilo viršaus. Kontrolinės juostos kartu buvo

¹ Lietuvos nacionalinis muziejus, Archeologijos skyrius. Daiktai kol kas neinventorinti.

² Merkevičius A. Pirmoji tarptautinė Skandinavijos ir Lietuvos archeologinė ekspedicija. In: *Respublika*. 2000, spalio 21, Nr. 248 (3182); Michelbertas M. Kur tie švedai? In: *Respublika*. 2000, spalio 21, Nr. 248 (3182).

ir sampilų pjūviai, kuriuose buvo matyti atskiri supiltų žemių sluoksniai.

I PILKAPIS

Pirmasis tyrinėjimams pasirinktas pilkapis yra prie pat kvartalinės linijos – keliuko, per 1,5–2 m į šiaurę nuo jos.

Šio pilkapio (4 pav.) sampilo dydis buvo 10 x 10 m, aukštis iš pietų pusės – 0,8 m, iš rytų – 1,7 m. Sampilo šiauriniame pakraštyje buvo kelmas, netoli – buvusi iškasta apie 1 x 1 m dydžio duobė. Pilkapyje buvo palikta viena 0,5 m pločio kontrolinė juosta, ėjusi iš pietų į šiaurę. Ji žymėta skaičiais nuo 1 iki 10.

Pilkapio vakarinėje pusėje tuoj po velėna pasirodė rusvas maišytas smėlis. Kv. 3–4, per 0–1 m į vakarus nuo kontrolinės juostos, po velėna iki 10 cm gylio buvo aptikta degintinių žmogaus kauliukų ir keli apūdiję geležinio dirbinio (ylos?) fragmentai (5:2 pav.). Kv. 4, 2,85 m į vakarus nuo kontrolinės juostos, po velėna rastas geležinio dirbinio fragmentas su prie jo prilipusiais degintiniais kauliukais (5:4 pav.).

Kai kur sampilo paviršiuje aptikta angliukų. Kv. 5, per 0,5 m į vakarus nuo kontrolinės juostos, 20–25 cm gylyje rasti dar keli geležinio surūdijusio dirbinio fragmentai (5:5, 6 pav.).

Degintinis kapas Nr. 1. Sampilo kv. 3–4, į vakarus nuo kontrolinės juostos, iki 30 cm gylio maišytame smėlio sluoksnyje aptikta nemažai degintinių žmonių kauliukų, degėsių dėmių. Šis plotelis pilkapio plane (6 pav.) pažymėtas kaip buvusio apardyto kapo vieta. Galimas daiktas, kad anksčiau aptikti degintiniai kauliukai ir geležinių dirbinių fragmentai priklausė šiam kapui.

Ištirus degintinių kauliukų liekanas (iš viso aptikta apie 450 g), buvo nustatyti neaiškios lyties 20–50 m. individo palaikų fragmentai, apie 30–50 m. moters kaulų fragmentai (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 345). Taigi šioje sampilo vietoje galėjo būti išbarstyti dviejų sudegintų žmonių (iš jų – vienos moters) kauliukai.

Kapo chronologija – vidurinio geležies amžiaus pabaiga (?).

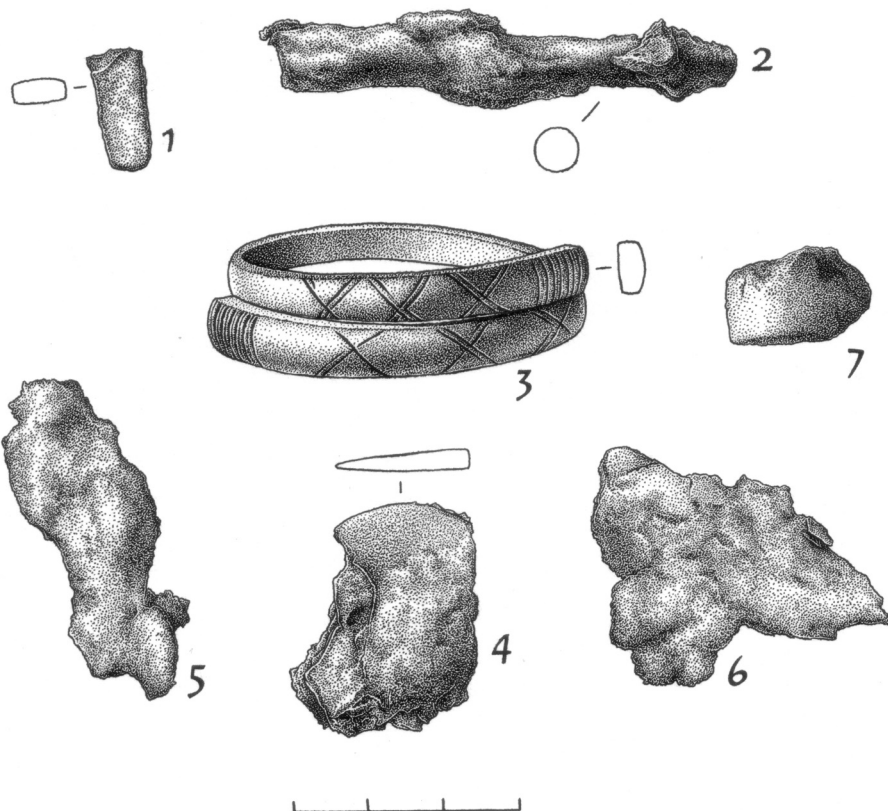
Kasama toliau pilkapio vakarinė pusė.

Kv. 5, per 0,4 m į vakarus nuo kontrolinės juostos, 35 cm gylyje rastas geležinio dirbinio fragmentas (5:1 pav.). Jo ilgis – 1,6 cm, plotis – 0,8 cm.

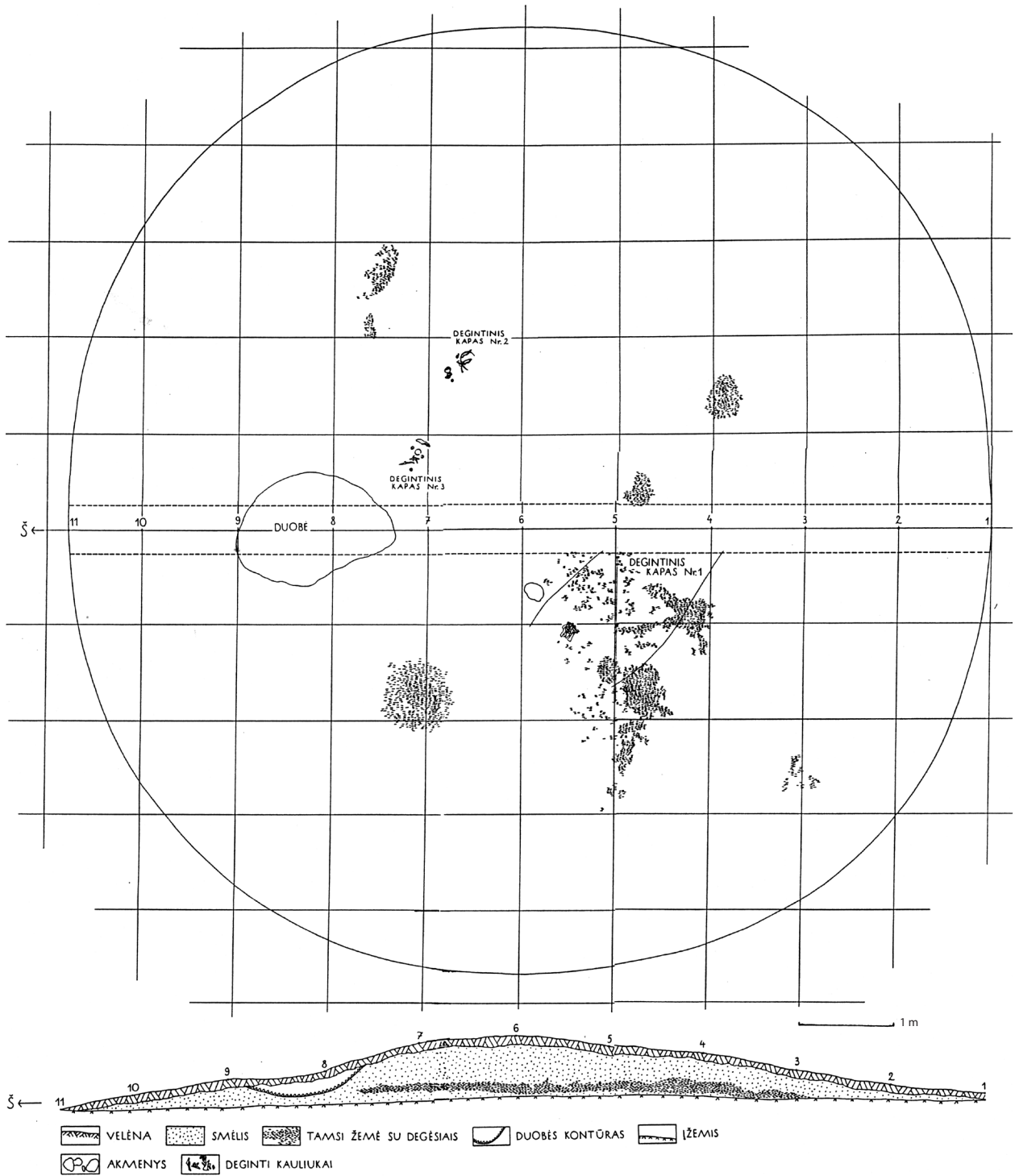
4 pav. I Jakšiškių pilkapis prieš tyrinėjimus iš pietryčių

Abb. 4. Hügelgrab I vor den Ausgrabungen. Blick von SO.

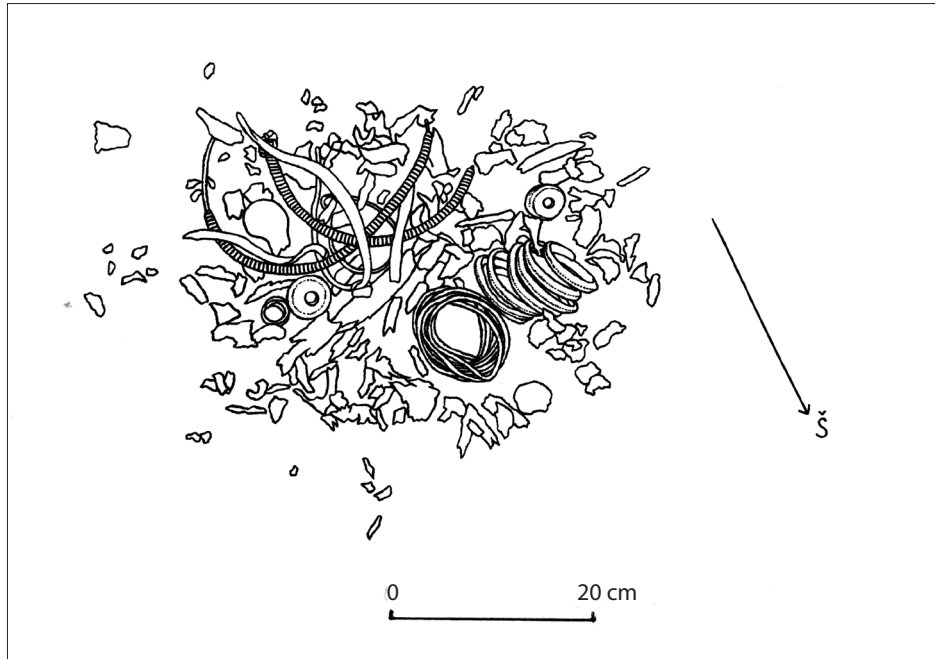
5 pav. I Jakšiškių pilkapis. Atsitiktiniai radiniai. 1, 4-7 – dirbinių fragmentai, 2 ylos (?) fragmentas, 3 – apyrankė. 1, 2, 4-7 – geležis, 3 – žalvaris

Abb. 5. Hügelgrab I in Jakšiškis. Eizelfunde. 1, 4-7 – Fragmente der Gegenstände, 2 – Fragment des Pfiemes (?), 3 – Armring. 1, 2, 4-7 – Eisen, 3 – Bronze.

6 pav. I pilkapio planas

Abb. 6. Plan des Hügelgrabes I.

7 pav. I pilkapis, degintinio kapo Nr. 2 planas

Abb. 7. Hügelgrab I. Plan des Brandgrabes 2.

Kv. 5, 0,7–1 m į vakarus nuo kontrolinės juostos, 40 cm gylyje, 30 x 20 cm dydžio plotelyje buvo surasta stambesnių degintinių žmogaus kauliukų krūvelė. Atrodo, joje buvo keletas ilgųjų kaulų fragmentų. Galimas daiktas, kad tai buvo sampilė iškastos laidojimo duobutės dugnas. Kv. 4–5 tame pat gylyje, 0–1 m į vakarus nuo kontrolinės juostos buvo tamsesnė žemė – maišytas smėlis su angliukais. Minėtoje kaulų krūvelėje dar aptikta šlaunikaulio viršutinė dalis, dubens kaulų dalių. Joje buvo ir keletas angliukų.

Antropologiniai kaulų tyrimai parodė, kad tai daugiau kaip 24 m. moters palaikų liekanos (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 345). Galbūt ir šie kaulai priklausė kapui Nr. 1.

Kasama pilkapio rytinė pusė.

Čia tuoj po miškožemio sluoksniu pasirodė maišytas rusvas smėlis. Jame vietomis pasitaikė smulkių degintinių kauliukų.

Degintinis kapas Nr. 2. Jo liekanos buvo aptiktos kv. 6–7, per 1,3–1,6 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 30–35 cm gylyje. Sudeginto mirusiojo kauliukai ir įkapės buvo aptikti 30 x 40 cm dydžio plotelyje (7 pav.).

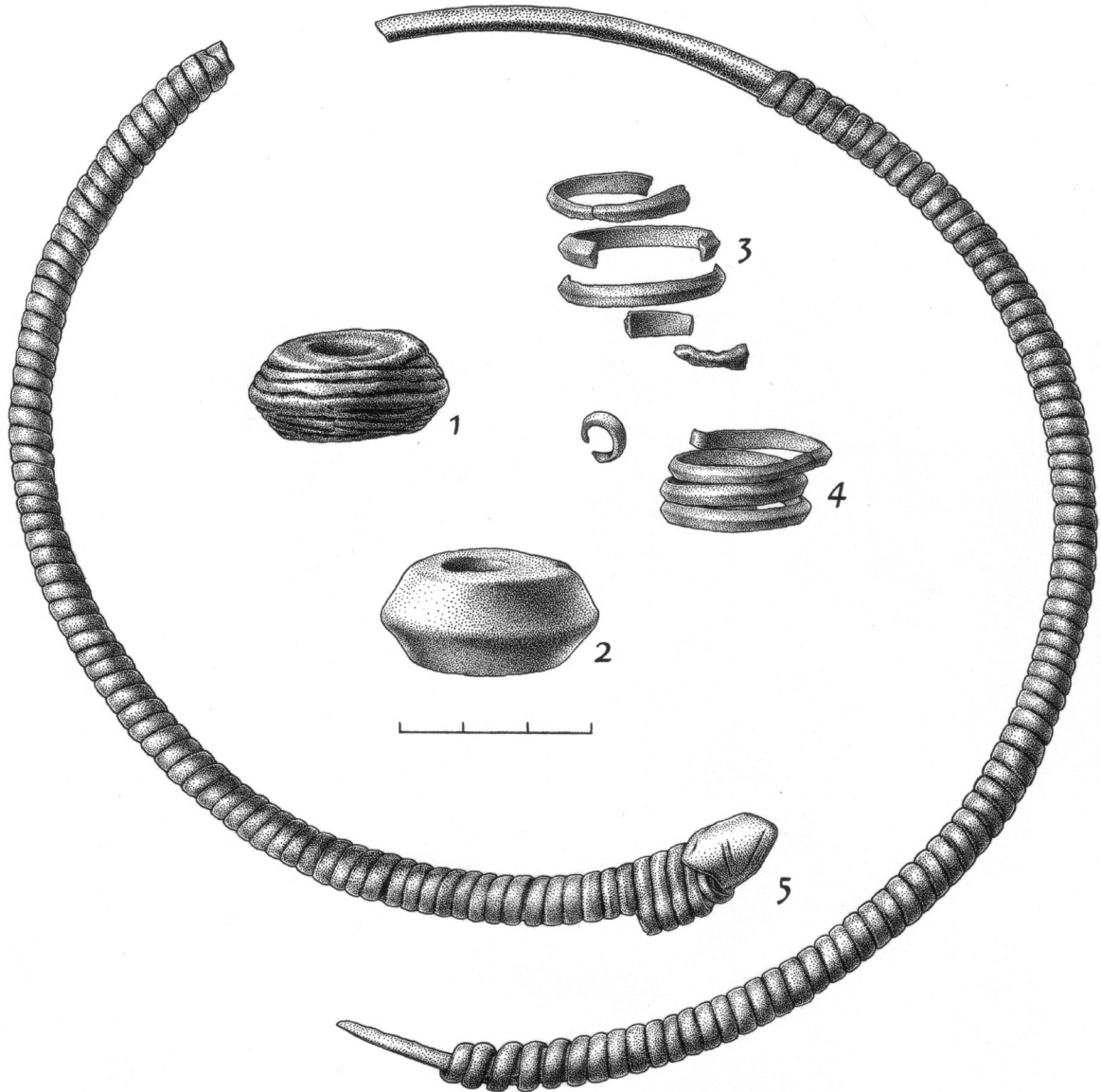
Tarp įvairaus dydžio degintinių kauliukų – kelių dantų, šlaunikaulio viršaus, ilgųjų kaulų kitų fragmentų – buvo moters kapo įkapės. Jas sudarė du moliniai

dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukai. Vienas jų ornamentuotas aplink einančiais grioveliais (8:1 pav.). Jo skersmuo – 3,2 cm, storis – 1,4 cm. Kito verpstuko (8:2 pav.) skersmuo – 3,4 cm, storis – 1,6 cm.

Verpstukai buvo šalia dviejų žalvarinių įvijinių apyrankių. Viena sveikesnė apyrankė buvo septynių įvijų, padarytų iš trikampio pjūvio juostelės (9:2 pav.). Apyrankės skersmuo – 6,2 cm. Juostelės plotis – 0,9 cm. Apyrankės lankelis šalia briaunos puoštas taškučių ir trikampių eilėmis. Antroji apyrankė yra labiau apdegusi ir deformuota, vienas galas (įvija) nulūžęs (9:3 pav.). Ji taip pat ornamentuota taškučiais ir trikampiškiais. Ši apyrankė buvusi aštuonių įvijų, padarytų iš 0,8 cm pločio juostelės.

Į pietryčius nuo apyrankių gulėjo sulūžusi antkaklė viela apvyniotais galais (8:5 pav.). Vienas antkaklės galas baigiasi balneliu, kitas – nulūžęs. Antkaklės skersmuo – apie 16–17 cm. Kitos apdegusios antkaklės dalys buvo greta pirmosios, šiek tiek aukščiau. Tai antkaklė apskrito pjūvio lankeliu viduryje, platėjančiais užkeistais galais (9:1 pav.). Antkaklė yra sulūžusi, deformuota. Jos galų plotis per vidurį – 1,4 cm.

Kape aptikti ir du žalvariniai įvijiniai žiedai (8:3, 4 pav.). Jie yra apdege, sutrukę į gabalėlius. Sveikesnio žiedo buvo likusios trys įvijos. Jo skersmuo –

8 pav. **I pilkapis, degintinis kapas Nr. 2.** 1, 2 – verpstukai, 3, 4 – įvijiniai žiedai, 5 – antkaklė balneliniu galu. 1, 2 – molis, 3–5 – žalvaris

Abb. 8. Hügelgrab I. Brandgrab 2. 1, 2 – Spinwirtel, 3, 4 – Spiralfingerringe, 5 – Halsring mit Sattelende. 1, 2 – Ton, 3–5 – Bronze.

2,1–2,2 cm. Abu žiedai padaryti iš trikampio pjūvio vielos.

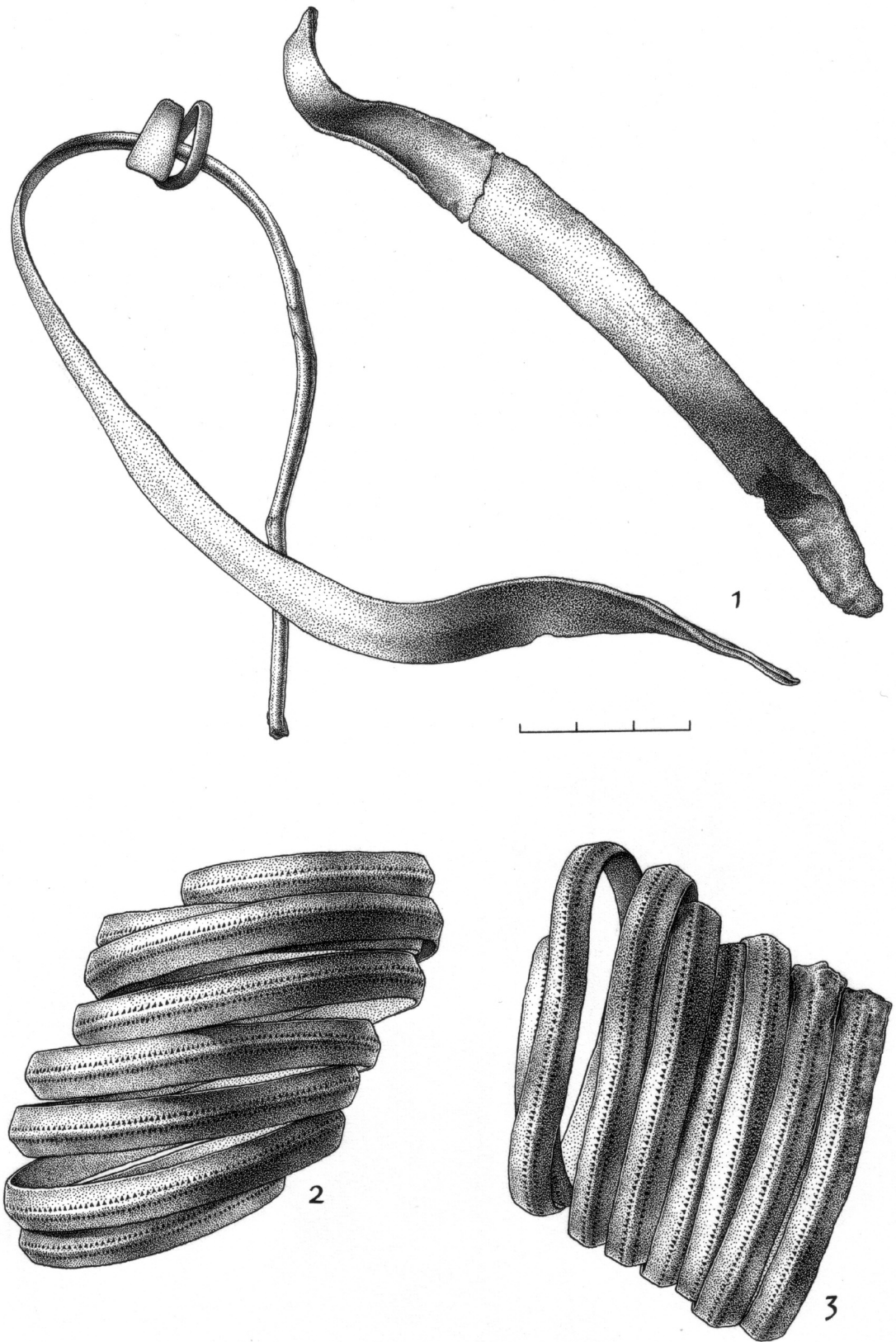
Įdomu, kad kape visų daiktų buvo po du vienetus – dvi antkaklės, du žiedai, du verpstukai. Paaiškėjo, kad šio kapo degintiniai kauliukai buvo išrinkti iš laidotuvių laužo kartu su apdegusiomis įkapėmis ir užkasti sampile (10 pav.).

Antropologų nustatyta, kad degintiniai kauliukai (jų surinkta 680 g) priklauso 25–35 m. amžiaus moteriai. Tarp žmogaus kaulų buvo prisimaišę smulkaus

žinduolio ar paukščio kaulų (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 344–345).

Kapo chronologija – VII–VIII a.

Kasant toliau pilkapio rytinę pusę, kv. 7, per 2–2,8 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 35–40 cm gilyje buvo rasta stambesnių anglių krūvelė. Ji buvo 50 x 80 cm dydžio plotelyje, į šiaurės rytus nuo kapo Nr. 2. Greičiausiai šioje vietoje buvo supiltos iš laidotuvių laužo atneštos anglys. Tarp jų buvo aptikti keli nedideli degintiniai kauliukai.

9 pav. I pilkpio degintinis kapas Nr. 2. 1 – antkaklės fragmentai, 2, 3 – įvijinės apyrankės. Žalvaris
Abb. 9. Hügelgrab I. Brandgrab 2. 1 – Teile des Halsringes, 2, 3 – Spiralarmringe. Bronze.

10 pav. I pilkapis degintinis kapas Nr. 2

Abb. 10. Hügelgrab I. Brandgrab 2.

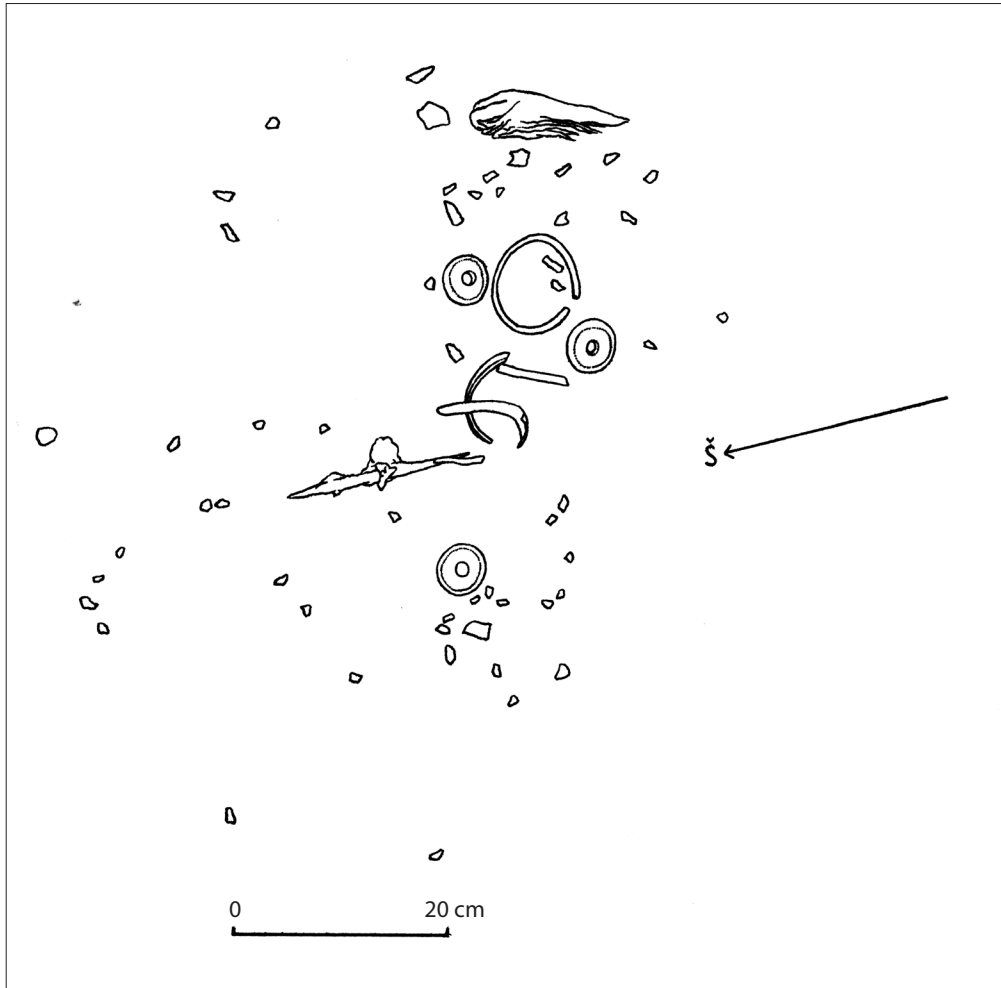
11 pav. I pilkapis, degintinis kapas Nr. 3

Abb. 11. Hügelgrab I. Brandgrab 3.

Degintinis kapas Nr. 3. Šio kapo liekanos atidengtos kv. 6–7, per 0,2–0,8 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 45 cm gylyje. Jas sudarė degintinių vietomis gana stambių kauliukų krūvelė ir įkapės (11, 12 pav.). Viskas buvo aptikta plotelyje, kurio dydis – apie 40 x 50 cm.

Tarp kaulų buvo kaukolės fragmentų, dantų liekanų, ilgųjų kaulų gana stambių gabalų. Rytinėje krūvelės pusėje buvo apdeges nemažas kojos kaulo fragmentas.

Tarp įkapių buvo trys moliniai dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukai, gulėję per 7–10 cm vienas

12 pav. I pilkapis, degintinio kapo Nr. 3 planas

Abb. 12. Hügelgrab I. Plan des Brandgrabes 3.

nuo kito. Vieno verpstuko skersmuo – 3,3 cm, storis – 1,7 cm. Jis puoštas susikertančių įkartinu ornamentu, sudarančiu rombus (13:5 pav.). Antrasis neornamentuotas verpstukas yra 3,6 cm skersmens, 1,5 cm storio (13:2 pav.). Trečiasis verpstukas yra 2,9 cm skersmens, 1,2 cm storio (13:7 pav.). Jame likęs gamintojo piršto atspaudas.

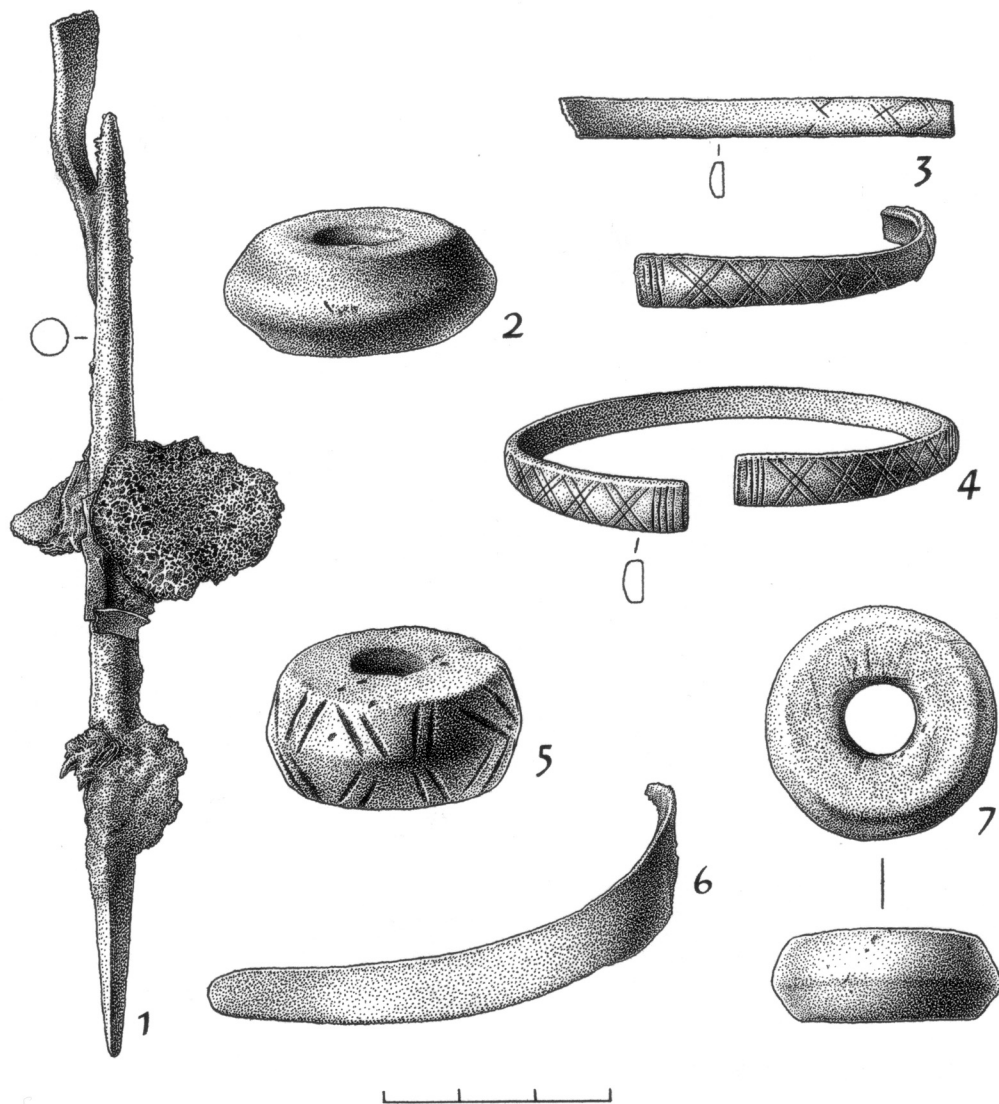
Tarp kaulų krūvelės ir verpstukų buvo žalvarinė pusiau apskrito pjūvio apyrankė praplatintais galais (13:4 pav.). Jos skersmuo – 5,5 x 6 cm, galų plotis – 0,7 cm. Apyrankės galai puošti skersiniais grioveliais, lankelis – susikertančiais grioveliais. Aptikti ir kitos apdegusios apyrankės fragmentai (13:3 pav.). Ši apyrankė buvo padaryta iš pusiau apskrito pjūvio juostelės, kurios plotis viduryje – 0,5 cm. Kape rastas žalvarinės antkaklės plokščiais užkeistais galais fragmen-

tas – plokščias galas (13:6 pav.). Jo plotis plačiausioje vietoje – 1,3 cm. Taip pat rasta geležinė yla, kurios keturkampė įkotė yra labiau apdegusi (13:1 pav.). Ylos ilgis – 12,2 cm. Prie jos smaigalio yra priviręs žalvarinės apyrankės fragmentas, per vidurį prie rūdžių prilipęs degintinis kauliukas.

Antropologų duomenimis, kapo Nr. 3 degintiniai kaulai (jų surinkta 610 g) priklausė 25–40 m. moteriai. Spėjama, kad ji buvo kremuota nedidelėje laužavietėje ar nebuvo ilgalaikio aukštos temperatūros poveikio (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 345).

Kapo chronologija – VII–VIII a.

Toliau kasta pilkapijo vakarinė pusė. Joje 45–50 cm gylyje nuo sampilo viršaus atsidenė pilkapijo pagrindas – maišyta juosva žemė su angliukais, pelenais. Šio sluoksnelio storis – 5–8 cm.

13 pav. I pilkapio degintinis kapas Nr. 3. 1 – yla su apyrankės fragmentu, 2, 5, 7 – verpstukai, 3, 4 – apyrankės, 6 – antkaklės dalis. 1 – geležis ir žalvaris, 2, 5, 7 – molis, 3, 4, 6 – žalvaris

Abb. 13. Hügelgrab I. Brandgrab 3. 1 – Pfried mit einem Fragment des Armringes, 2, 5, 7 – Spinwirtel, 3, 4 – Armringe, 6 – Teil des Halsringes. 1 – Eisen mit Bronze, 2, 5, 7 – Ton, 3, 4, 6 – Bronze.

Kv. 6–7, per 1,2–1,6 m į rytus nuo kontrolinės juostos, atidengta apskrita 70 cm skersmens tamsios žemės dėmė, buvusi giliau pilkapio pagrindo. Padarius jos skersinį pjūvį paaiškėjo, kad tai buvo duobutė, smailėjusi į apačią. Joje buvo pilkšva peleninga žemė, o pačiame dugne – angliukai. Duobutės gylis nuo pilkapio pagrindo – 40 cm. Galbūt, prieš supilant pilkapio sampilą, šioje vietoje buvo įrengtas apeiginis židinukas.

Pilkapio rytinė pusė buvo kasta iki 70 cm gylio – įžemio, švaraus geltono smėlio (14 pav.). Pastebė-

ta, kad sampilo rytinė pusė buvo žemiau vakarinės (15 pav.). Rytinė sampilo dalis buvo supilta nuolaidėjančiame į rytus kalvelės šlaite. Prieš supilant sampilą, būsimoji pilkapio vieta nebuvo išlyginta, tačiau buvo atliktos ugnies apeigos.

Iškasus pilkapį, kontrolinėje juostoje pietų–šiaurės pjūvyje buvo matyti keli sluoksniai (16 pav.). Viršutiniai iki 10 cm storio sluoksnį sudarė velėna – miškožemis. Po juo sampilo centre iki 50 cm gylio buvo gelsvai pilkšvas maišyto smėlio sluoksnis. 45–50 cm gylyje buvo pilkapio pagrindas – maišyta juoda žemė su de-

14 pav. **I pilkapis**. Iškasta rytinė pusė iš pietryčių

Abb. 14. Der östliche Teil des Hügelgrabes I nach Aufdeckung. Blick von SO.

15 pav. **I pilkapis**. Iškasta vakarinė pusė iš pietvakarių

Abb. 15. Der westliche Teil des Hügelgrabes I nach Aufdeckung. Blick von SW.

16 pav. **I pilkapis.** Kontrolinė juosta. Pietų–šiaurės pjūvis iš rytų

Abb. 16. Hügelgrab I. Kontrollstrecke (Schnitt Süden – Nord). Blick von Osten.

gėšiais ir angliukais. Sampilo centre 55–60 cm gylyje buvo įžemis – švarus geltonas smėlis.

Nuimant kontrolinę juosta, joje kv. 7 po velėna aptikta žalvarinė pusiau apskrito pjūvio apyrankė pastorintais ir užkeistais priekyje galais (5:3 pav.). Apyrankės dydis – 4,1 x 4,9 cm, lankelio plotis per vidurį – 0,6 cm, galų plotis – 0,7 cm. Apyrankė ornamentuota grioveliais. Juostoje kv. 3–5 įvairiame gylyje dar buvo aptikta degintinių žmonių kauliukų.

Taigi, I pilkapyje buvo aptikti trys degintiniai kapai, kurie pagal antropologinius duomenis ir įkapes skiriami moterims. Taip pat aptikti nenustatytos lyties žmogaus kauliukai (k. Nr. 1). Matyti, kad mirusieji deginti kartu su įkapėmis už pilkapio ribų, paskui sudeginti kauliukai su labai nedideliais laužo likučiais ir apdegusiomis įkapėmis būdavo atnešami į kapo vietą pilkapio sampile. Atrodo, kad kai kuriais atvejais į atskirą duobutę būdavo supilamos ir laidotuvių laužo anglys (kv. 7, rytinė pusė).

Sprendžiant pagal kapų įkapes, pilkapis datuojamas vidurinio geležies amžiaus antrąja puse.

II PILKAPIS

Šis pilkapis buvo per 34 m į ŠR 30° kryptimi nuo I pilkapio (sampilo pakraštys nuo sampilo pakraščio). II pilkapio sampilas buvo 9 x 9 m dydžio (17 pav.). Jo aukštis iš pietų pusės – 1 m. Beveik pačiame sampilo centre, pilkapio vakarinėje pusėje buvusi iškasta apie 1,3 x 1,4 m dydžio duobė, kurios gylis prieš tyrimus buvo apie 25–30 cm.

Pilkapyje buvo palikta viena 0,5 m pločio kontrolinė juosta, ji ėjo iš pietų į šiaurę. Juosta žymėta skaičiais nuo 1 iki 9.

Pradėta kasti rytinė pilkapio pusė. Joje po velėna pasirodė gelsvas maišytas smėlis. Kv. 6, po velėna, per 3 m į rytus nuo kontrolinės juostos rastas žalvarinės antkaklės platėjančiais plokščiais galais fragmentas, sulūžęs, deformuotas (18:8 pav.). Antkaklės galas plačiausioje vietoje buvo 1,9 m pločio.

Kv. 2–3 tuoj po velėna – miškožemiu maišytame smėlyje pasirodė nemažai degintinių žmonių kauliukų. Ten pat buvo aptikti ir keli aptirpusio žalvario ga-

17 pav. II Jakšiškio pilkapis prieš tyrinėjimus iš pietvakarių

Abb. 17. Hügelgrab II in Jakšiškis vor den Ausgrabungen. Blick von SW.

baliukai. Šioje vietoje iš viso buvo surinkta apie 150 g kauliukų, kurie priklausė greičiausiai 18–40 m. moteriai (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 346). Kv. 3. po velėnos – miškožemio sluoksniu, per 1,6 m į rytus nuo kontrolinės juostos rastas nedidelio molinio dvigubo nupjauto kūgio formos verpstuko fragmentas (19:10 pav.).

Degintinis kapas Nr. 1. Kv. 4–5, 0–1 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 30 cm gylyje buvo aptiktos suardyto degintinio kapo liekanos. Surasta degintinių kauliukų krūvelė ir įkapės, išsklaidytos apie 1–1,3 m dydžio plote. Šiaurinėje ploto dalyje rasta apsilydžiūsi žalvarinė apyrankė (20:2 pav.), padaryta iš pusiau apskrito pjūvio juostelės, kurios plotis – 0,7 cm. Apyrankė puošta dviem lygiagrečiais išilginiais grioveliais. Prie jos buvo dar vienas apyrankės fragmentas, taip pat aplankstyta žalvarinė įvija, padaryta iš pusiau apskrito pjūvio vielos (20:6 pav.). Per 25 cm į pietus nuo šių radinių aptikta lipdyto puodo smulkiai grublėtu paviršiumi šukė, dar toliau keli žalvarinės apyrankės ar antkaklės fragmentai, gerokai aptirpę ant laužo (20:3 pav.). Degintinių kauliukų viduryje buvo apdegusi geležinė yla keturkampe įkote (20:1 pav.). Jos ilgis – 13,5 cm.

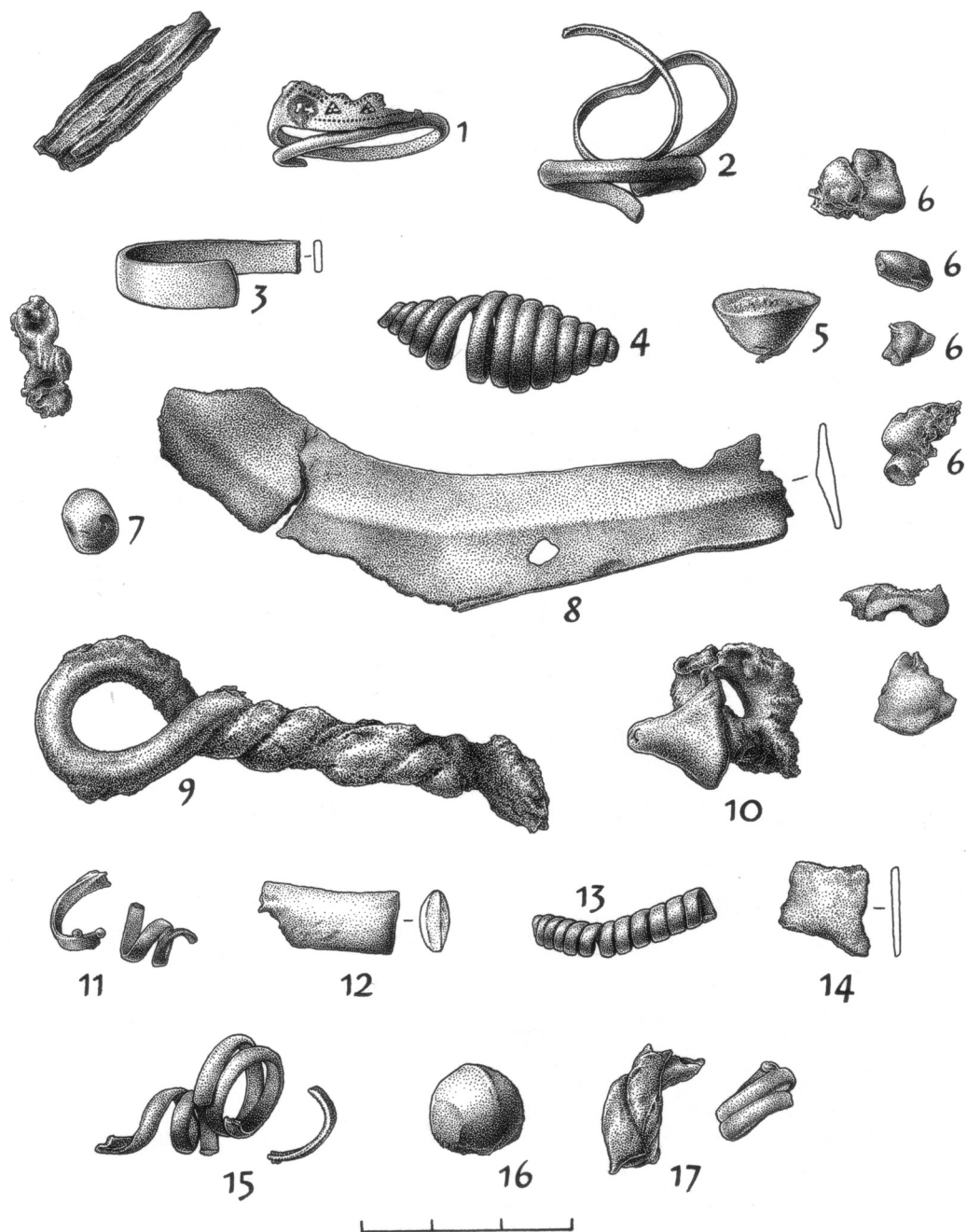
Šiame kape rasta dar keletas susilydžiusio žalvario gabaliukų, smulkių atrupėjusių grublėtosios keramikos puodų šukių. Rasta ir stambesnių grublėto indo viršutinės dalies pakraščio fragmentų (visos kapo puodų šukės – 21 pav.).

Į pietus nuo šių daiktų rastas molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas, kurio šonai ornamentuoti statmenų ir gulsčių griovelių ornamentu (20:5 pav.). Verpstuko skersmuo – 3,4 cm, storis – 1,4 cm. Šiek tiek giliau rasta žalvarinių įvijų fragmentų (20:7 pav.). Toliau į šiaurę, 30 cm gylyje aptiktas žalvarinės pusiau apskrito pjūvio apyrankės fragmentas (20:4 pav.). Juostelės plotis – 0,6 cm. Dar giliau buvo rastas susilydęs žalvario gabaliukas (20:8 pav.), žalvarinės antkaklės galo fragmentų (20:9 pav.). Greta buvo dar keli mažesni susilydę žalvario gabaliukai, tarp jų kelios įvijelės (20:11 pav. ir be numerių) ir įvijinis deformuotas karolis (20:10 pav.).

Kape rasti degintiniai kauliukai priklausę 2–10 m. vaikui (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 345).

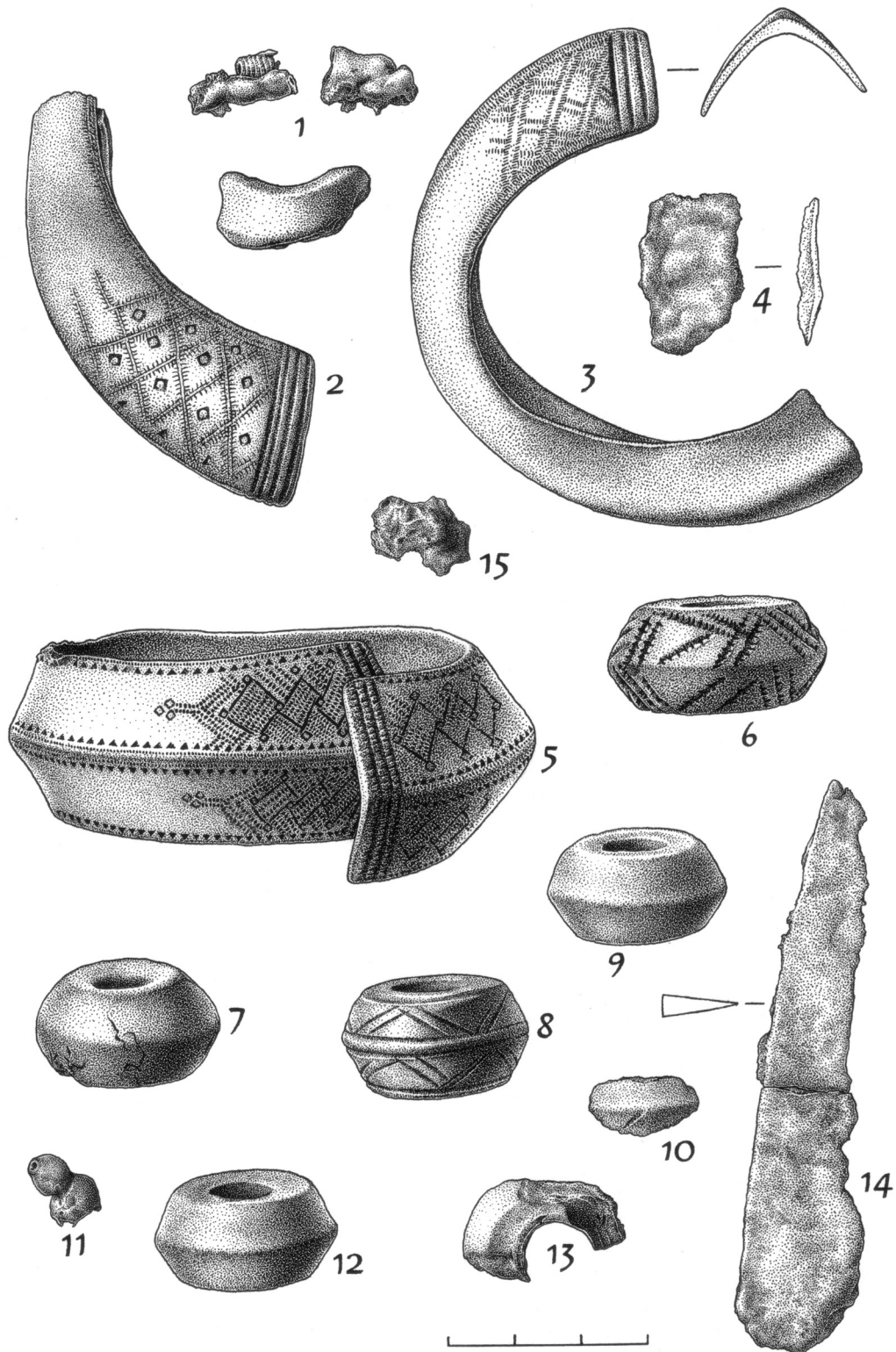
Kapo chronologija – VIII–IX a.

Kasama toliau pilkapiu rytinė pusė. Joje kv. 5, per 2,1 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 15 cm gylyje ras-

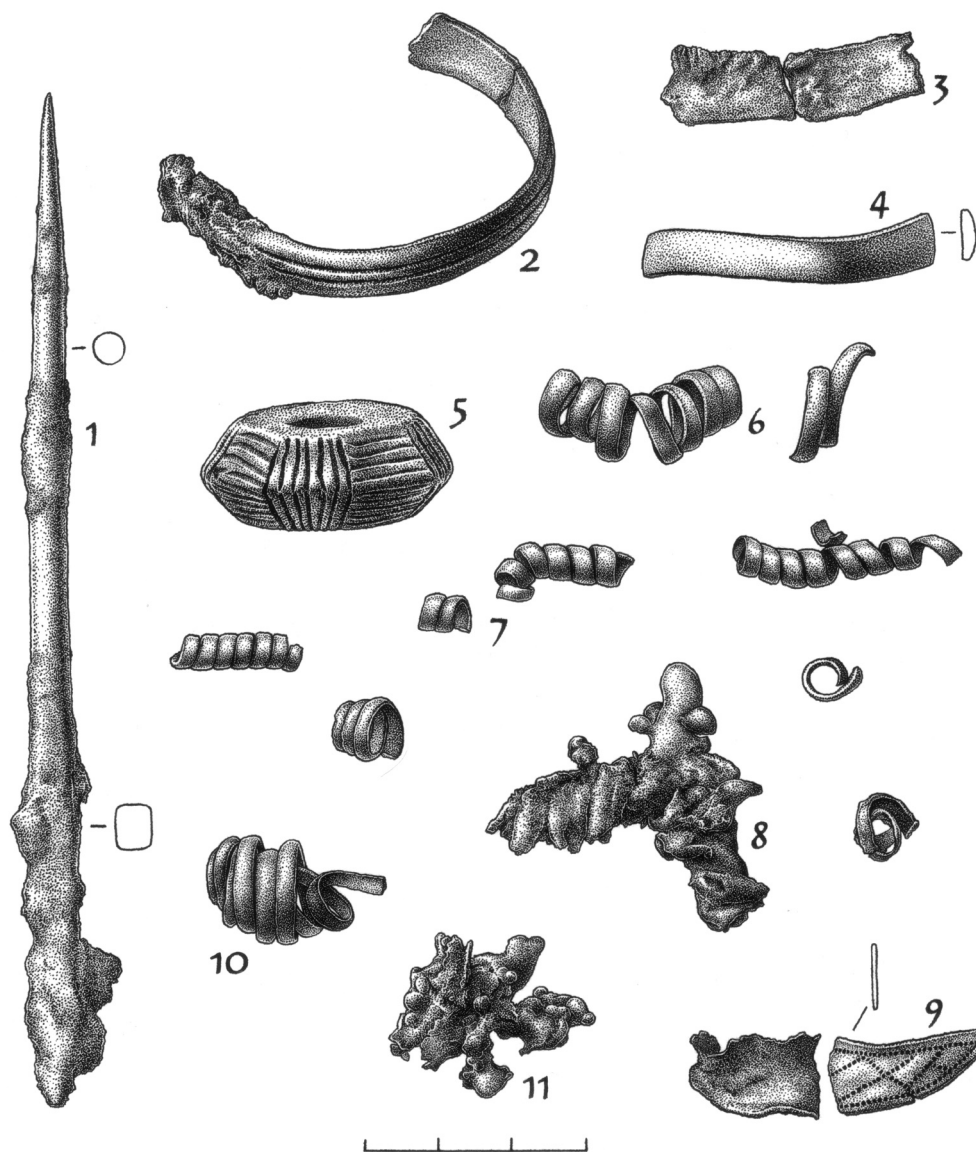
18 pav. II pilkapis. Atsitiktiniai radiniai. 1, 2 – žiedai, 3 – apyrankės fragmentas, 4, 7 – karoliai, 5 – kūgelis, 6 – susilydžiusio stiklo gabaliukai, 8, 10 – antkaklių fragmentai, 9 – žaslų dalis, 11, 13, 15, 17 – įvijos, 12, 14 – dirbinių fragmentai, 16 – rutuliukas. Be numerių – geležinių ir žalvarinių dirbinių fragmentai. 1–5, 8, 10–13, 15, 17 – žalvaris, 6, 7 – stiklas, 9, 14, 16 – geležis

Abb. 18. Hügelgrab II. Einzelfunde. 1, 2 – Fingerringe, 3 – Fragment des Armringes, 4, 7 – Perlen, 5 – kegelförmiger Gegenstand, 6 – verschmolzene Glasstücke, 8, 10 – Fragmente der Halsringen, 9 – Teil der Trense, 11, 13, 15, 17 – Spiralen, 12, 14 – Fragmente der Gegenstände, 16 – kugelförmiger Gegenstand. Ohne Nummern – Fragmente der eisernen und bronzenen Gegenstände. 1–5, 8, 10–13, 15, 17 – Bronze, 6, 7 – Glas, 9, 14, 16 – Eisen.

19 pav. II pilkapis. Atsitiktiniai radiniai. 1 – įvija ir dirbinių fragmentai, 2, 3, 5 – apyrankės ir jų fragmentai, 4 – dirbinio fragmentas, 6–9, 12 – verpstukai, 10, 13 – verpstukų fragmentai, 11 – karolis, 14 – peilio fragmentas, 15 – stiklo gabaliukas. 1–3, 5 – žalvaris, 6–10, 12, 13 – molis, 4, 14 – geležis, 11, 15 – stiklas

Abb. 19. Hügelgrab II. Einzelfunde. 1 – Spirale und Fragmente der Gegenstände, 2, 3, 5 – Armringe und ihre Fragmente, 4 – Fragment eines Gegenstandes, 6–9, 12 – Spinnwirtel, 10, 13 – Fragmente der Spinnwirtel, 11 – Perle, 14 – Fragment des Messers. 1–3, 5 – Bronze, 6–10, 12, 13 – Ton, 4, 14 – Eisen, 11, 15 – Glas.

20 pav. II pilkapis, degintinis kapas Nr. 1. 1 – yla, 2, 4 – apyrankių fragmentai, 3, 9 – antkaklių fragmentai, 5 – verpstukas, 6, 7 – įvijų fragmentai, 8, 11 – susilydžiusių dirbinių fragmentai, 10 – karolis. 1 – geležis, 2–4, 6–11 – žalvaris, 5 – molis

Abb. 20. Hügelgrab II. Brandgrab 1. 1 – Pfriem, 2, 4 – Fragmente der Armringe, 3, 9 – Fragmente der Halsringe, 5 – Spinnwirtel, 6, 7 – Fragmente der Spiralen, 8, 11 – Fragmente verschmolzenen Erzeugnisse, 10 – Perle. 1 – Eisen. 2–4, 6–11 – Bronze, 5 – Ton.

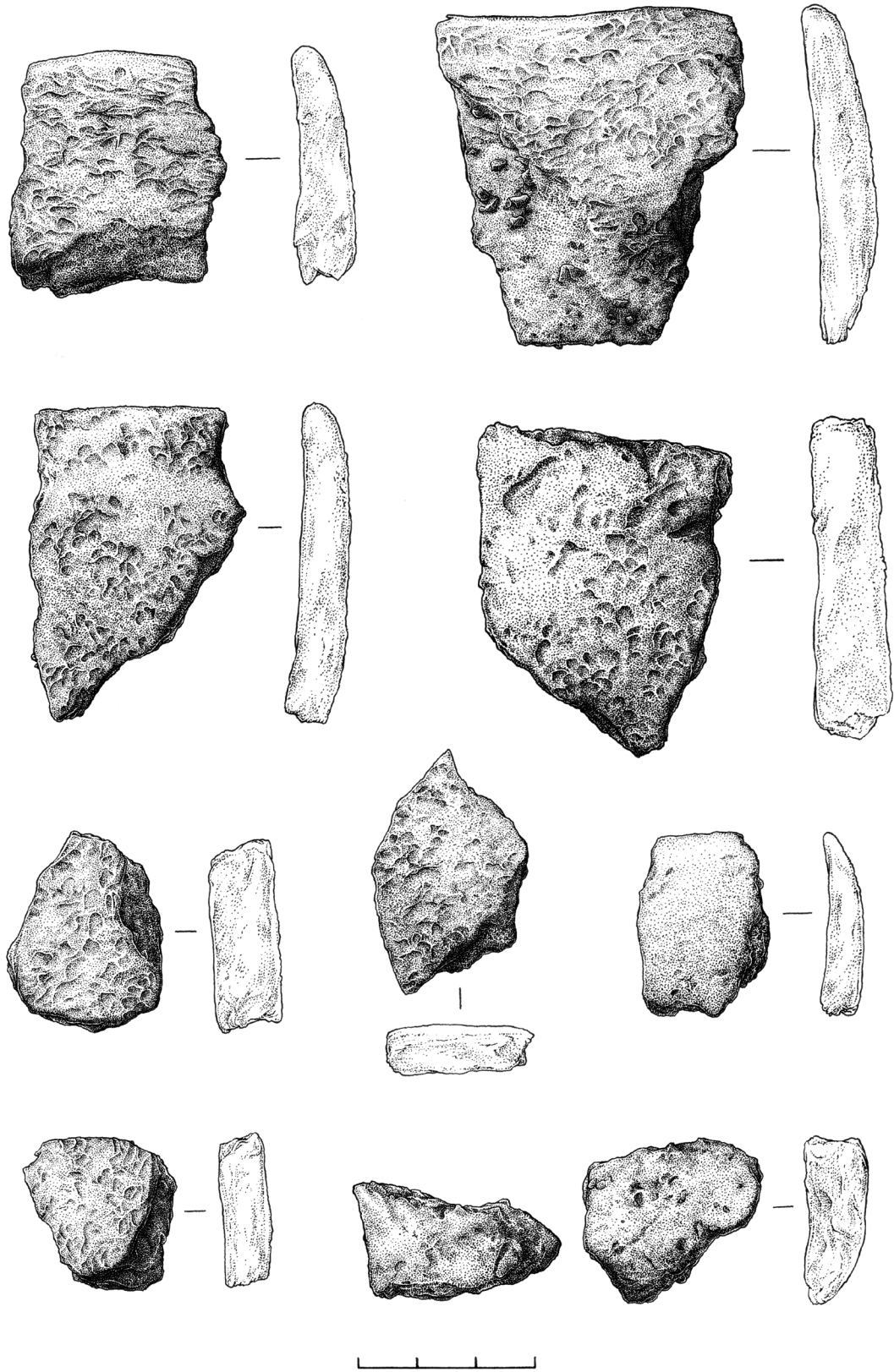
tas molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas (19:12 pav.). Jo skersmuo – 2,7 cm, storis – 1,4 cm.

Iš rytinės pusės išmestose žemėse rastas žalvarinis aplankstytas įvijinis žiedas, padarytas iš trikampio pjūvio vielos (18:2 pav.). Atrodo, žiedas buvęs trijų įvijų.

Kv. 6, per 3,3 m į rytus nuo kontrolinės juostos, sampilo pakraštyje po velėna rastas žalvarinis įvijinis dvigubo kūgio formos karolis (18:4 pav.). Jo ilgis – 3,1 cm, skersmuo – 1,2 cm. Karolis padarytas iš pusiau apskrito pjūvio vielos.

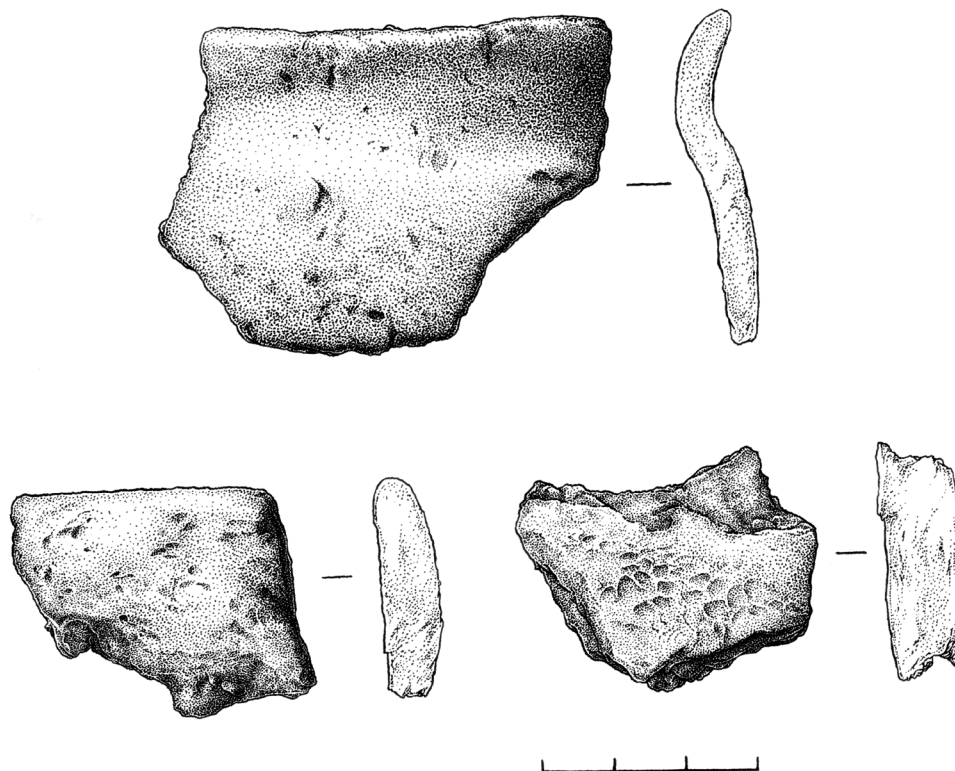
Kv. 5, per 3,1 m į rytus nuo kontrolinės juostos, sampilo pakraštyje rastas apvalus bespalvis stiklo karoliukas (18:7 pav.). Jo ilgis – 0,7 cm, skersmuo – 0,8 cm.

Kv. 5, per 0,5 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 50 cm gylyje atidengta tamsesnės žemės dėmė su angliukais. Jos dydis – apie 30 x 35 cm. Dėmėje buvo keletas degintinių kauliukų ir susilydžiusio žalvario gabaliukų. Kauliukai (surinkta 57 g) priklausė nenustatytos lyties 7–15 m. individui (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 346).

21 pav. II pilkapis. Degintinis kapas Nr. 1. Puodų šukės. Molis

Abb. 21. Hügelgrab II. Brandgrab 1. Tonscherben.

22 pav. II pilkapis. Atsitiktiniai radiniai. Puodų šukės. Molis

Abb. 22. Hügelgrab II. Einzelfunde. Tonscherben.

Kv. 3, per 1,6 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 25 cm gylyje rasta žalvarinės tuščiavidurio trikampio pjūvio apyrankės praplatintais galais dalis (19:2 pav.) ir išsilydžiusio stiklo gabaliukų. Apyrankė yra deformuota, jos galas puoštas grioveliais ir rombais.

Kv. 5–6, per 3 m į rytus nuo kontrolinės juostos buvo rasta gana daug degintinių žmonių kauliukų. Kai kurie jų buvo tiesiog sampilo paviršiuje. Antropologiniais tyrimais nustatyta, kad tai dviejų asmenų (suaugusios moters ir iki 5 m. vaiko) palaikai (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 346).

Kv. 5, per 2,2 m į rytus nuo kontrolinės juostos rastas molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas, puoštas aplink einančių ir susikertančių griovelių ornamentu (19:8 pav.). Jo skersmuo – 2,8 cm, storis – 1,6 cm.

Kv. 2, per 3,65 m į rytus nuo kontrolinės juostos rasta atrupėjusi molinio puodo lygiu (?) paviršiumi šukė (22 pav., viršuje).

Kv. 3, per 2,6 m į rytus nuo kontrolinės juostos, šalia nedidelės degėsių dėmės aptikta žalvarinio dirbinio fragmentų ir lyg susilydžiusios stiklo masės gabaliukų (18:6 pav.).

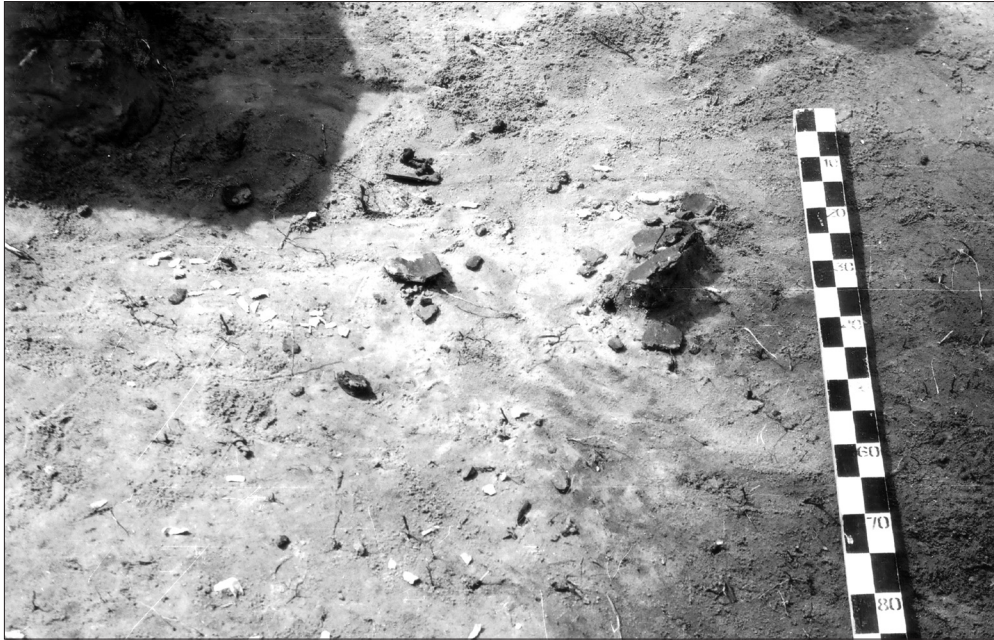
Kv. 5, per 50 cm į rytus nuo kontrolinės juostos, 30 cm gylyje rastas molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas šiek tiek nutrupėjusiu šonu (19:6 pav.). Jis puoštas šampeliu išpaustu eglutės linijų ornamentu. Verpstuko skersmuo – 3,1 cm, storis – 1,6 cm.

Kv. 3, per 1,4 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 25 cm gylyje rastas susilydžiusio žalvarinio dirbinio – apyrankės – fragmentas (18:12 pav.). Tame pat kv. ir gylyje rastas žalvarinės tuščiavidurio trikampio pjūvio apyrankės praplatintais galais apsilydęs fragmentas (19:3 pav.). Apyrankės galo plotis – 2,5 cm. Ji puošta skersiniais grioveliais ir rombais. Greta rastas deformuotas žalvarinis įvijinis žiedas atrupėjusia priekine dalimi, užkeistais galais (18:1 pav.). Priekinė dalis puošta taškučiais ir trikampėliais.

Kv. 4, per 1,25 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 35 cm gylyje rasta atrupėjusi žalvarinė įvija, padaryta iš keturkampio pjūvio vielos (18:11 pav.).

Kv. 3, 70 cm į rytus nuo kontrolinės juostos, 16 cm gylyje rastas molinio dvigubo nupjauto kūgio formos verpstuko fragmentas (19:13 pav.).

Kv. 5, 1,05 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 35 cm gylyje rastas apsilydęs žalvarinės vytinės antkaklės

23 pav. II pilkapio degintinis kapas Nr. 2

Abb. 23. Hügelgrab II. Brandgrab 2.

kūginiais galais fragmentas – kūgelis su lankelio dalimi (18:10 pav.).

Kv. 4, 1,9 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 30 cm gylyje rastas apsilydęs žalsvas dvigubas stiklo karolis (19:11 pav.).

Degintinis kapas Nr. 2. Šio kapo liekanos buvo aptiktos kv. 5–6, per 0–1 m į rytus nuo kontrolinės juostos ir išpjovoje po juosta, 45–50 cm gylyje (23 pav.). Visame kapo plote buvo aptikta išbarstytų degintinių kauliukų (24 pav.). Šiaurinėje kapo dalyje buvo rastas smulkiai grublėto puodo šonas. Puodas buvęs juosvos spalvos. Kitos puodo šukės (25 pav.) buvo išsklaidytos visame kapo plote. Pasitaikė ir lygiu paviršiumi šukių (26 pav.).

Į pietus nuo puodo aptiktas apsilydęs žalvarinės vytinės antkaklės fragmentas (27:5 pav.). Lankelio skersmuo – 0,8 cm. Dar toliau į pietus rasti keli geležiniai daiktai: pailgas apkalas su kniede viename gale (27:2 pav.) ir du aprūdiję brankteliai iš tordiruotos vielos (27:1 pav.). Minėto apkalos ilgis – 7,4 cm, galo su kniede plotis – 0,9 cm, branktelių ilgis – 3,7 cm. Atrodo, tai buvusio diržo (?) liekanos.

Į rytus nuo minėtų daiktų, per 40–60 cm buvo rasti keli apsilydžiusių žalvarinių daiktų fragmentai. Tai vytinės antkaklės lankelio dalis (27:6 pav.), apyrankės iš trikampio pjūvio juostelės dalis (27:7 pav.), dar ke-

lių susilydžiusių daiktų liekanos (27:8–10). Rasti ir du molinių dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukų fragmentai (27:3, 4 pav.). Jie ornamentuoti susikerančiais grioveliais, sudarančiais rombus. Fragmentų storis – 1,3 cm. Šiuo metu sunku pasakyti, ar abu fragmentai priklausė vienam verpstukui.

Degintiniai kauliukai (144 g), antropologiniais duomenimis, priklauso 3–10 m. vaikui (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 345).

Kapo chronologija – VIII a. pab.–IX a.

Kasama toliau pilkapiu rytinė pusė, kurioje kv. 3, per 1,8 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 40 cm gylyje rastas molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas (19:7 pav.). Jo skersmuo – 2,6 cm, storis – 1,4 cm. Tame pat kv. ir gylyje, per 2,05 m į rytus nuo kontrolinės juostos rastas kitas panašus molinis verpstukas (19:9 pav.). Jo skersmuo – 2,8 cm, storis – 1,4 cm.

Kv. 3, per 2,4 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 35 cm gylyje aptiktas geležinio dirbinio fragmentas (19:4 pav.) ir susilydžiusio stiklo gabaliukas (19:15 pav.).

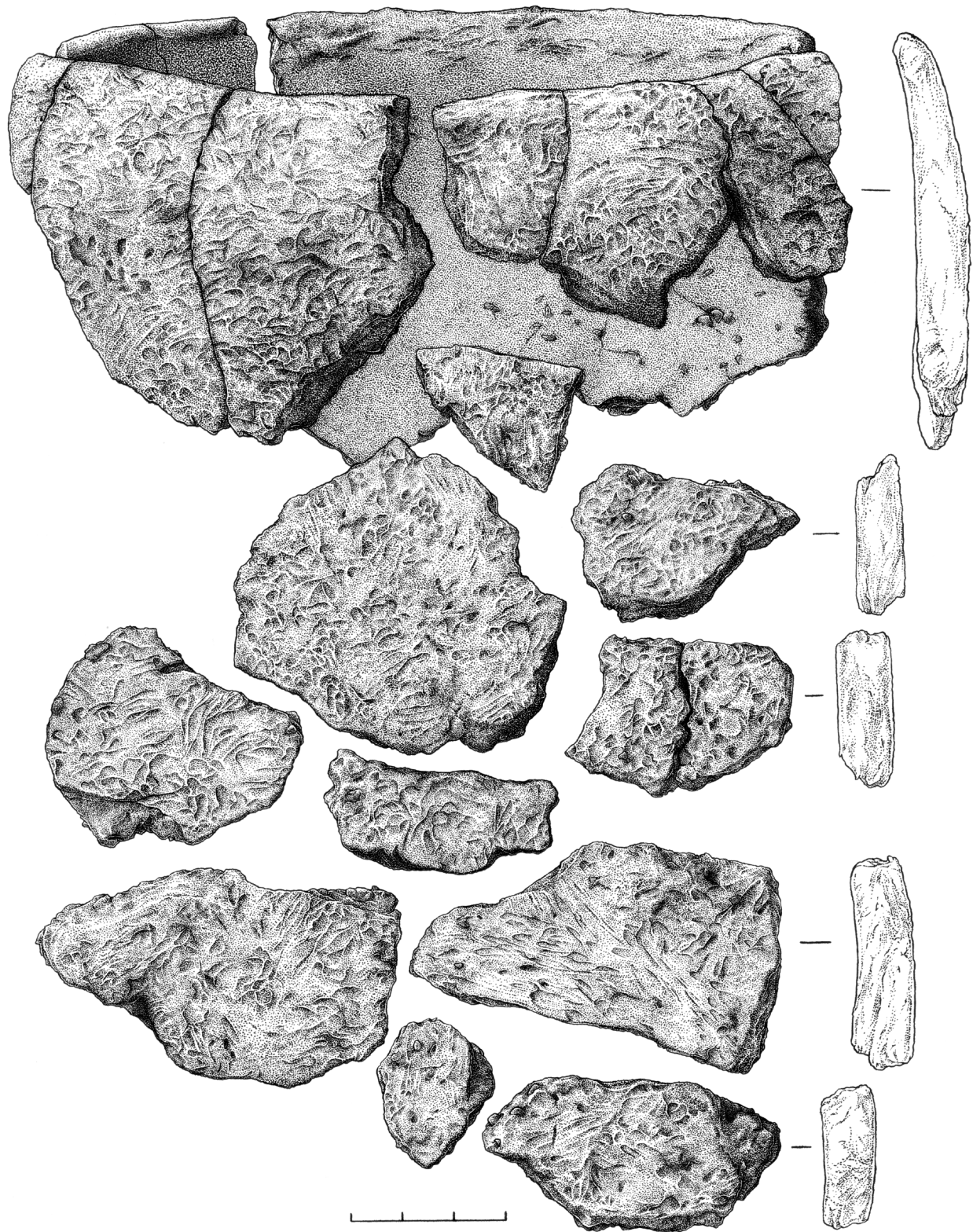
Kv. 5, per 3,6 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 55 cm gylyje rasta aplankstyta žalvarinė įvija, padaryta iš pusiau apskrito pjūvio vielos (18:13 pav.). Jos ilgis – 2,4 cm, storis – 0,5 cm.

Kapas Nr. 3. Sampilo pakraštyje, kv. 4, per 3,3 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 70 cm gylyje tarp ke-

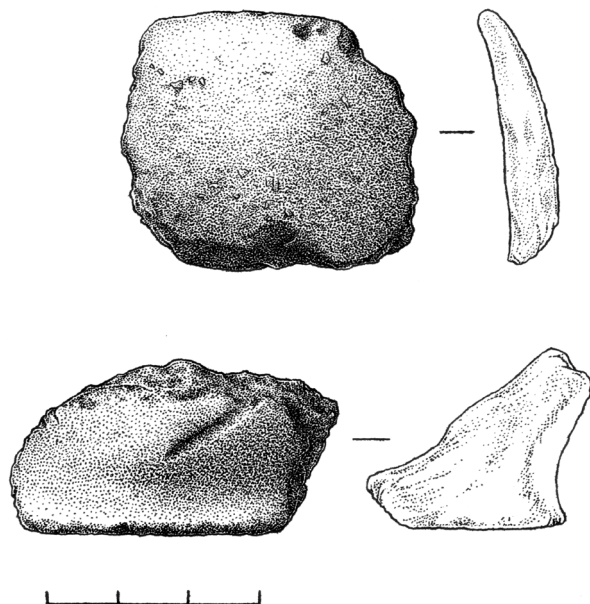
24 pav. II pilkapis. Degintinio kapo Nr. 2 planas

Abb. 24. Hügelgrab II. Plan des Brandgrabes 2.

25 pav. II pilkapis. Degintinis kapas Nr. 2. Puodų šukės. Molis

Abb. 25. Hügelgrab II. Brandgrab 2. Tonscherben.

26 pav. II pilkapis. Degintinis kapas Nr. 2. Puodų šukės. Molis

Abb. 26. Hügelgrab II. Brandgrab 2. Tonscherben.

lių akmenų atidengta lyg simbolinio kapo vieta (28, 29 pav.)³. Čia buvo aptiktos dvi žalvarinės trikampio tuščiavidurio pjūvio apyrankės praplatintais galais, sumautos viena į kitą. Vienos apyrankės dydis – 6,3 x 7,7 cm, galų plotis – 3,1 cm. Galai ornamentuoti taškučių ir linijų ornamentu, netaisyklingais rombais (30:2 pav.). Antroji tokia pat apyrankė yra sutrūkususi, labiau apdegusi (30:1 pav.). Jos galų plotis – 2,5–2,6 cm. Ji ornamentuota šiek tiek kitaip nei pirmoji – taisyklingesniais rombais su nedideliais kvadrateliais jų viduryje.

Kapo chronologija – VIII a. pab.–IX a.

Kasama toliau pilkapio rytinė pusė, kurioje kv. 2, per 2,45 m į rytus nuo kontrolinės juostos, 30 cm gylyje sampilo pakraštyje rasta dar viena žalvarinė trikampio tuščiavidurio pjūvio deformuota, apdegusi apyrankė plati galais (19:5 pav.). Galų plotis – 3,2 cm. Apyrankė puošta grioveliais, trikampėliais, rombais.

Rytinė pilkapio pusė kasta iki 70–75 cm gylio sampilo centre, kol buvo pasiektas žemės – švarus geltonas smėlis (31 pav.).

³ Kapo vietoje degintinių kaulų nerasta. Antropologų duomenimis, kape buvo 31 g kaulų, priklausiusių daugiau kaip 12 m. individui (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 345). Matyt, įvyko klaida, registruojant kaulų liekanas.

Šioje pilkapio pusėje įvairiose sampilo dalyse buvo aptikta nemažai degintinių žmonių kaulų. Kv. 1–3 surinkta 260 g kaulų, kurie priklausė 20–40 m. moteriai (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 346).

Kasama pilkapio vakarinė pusė. Joje tuoj po velėna – miškožemiu atidengtas tamsus maišytas smėlis. 20–25 cm gylyje buvo pasiektas pilkšvo maišyto smėlio sluoksnis.

Kv. 6, per 75 cm į vakarus nuo kontrolinės juostos, 35 cm gylyje rastas žalvarinis skardinis kūgelis, kurio viduje buvo geležies liekanų (18:5 pav.). Kūgelio skersmuo – 1,5 cm.

Kv. 6, per 1,3 m į vakarus nuo kontrolinės juostos, 25 cm gylyje rastas nedidelis geležinio dirbinio fragmentas (18:14 pav.).

Kv. 3, per 2,4 m į vakarus nuo kontrolinės juostos, 25 cm gylyje rastas surūdijęs geležinis žąslų vidurinės dalies fragmentas su kilpa viename gale (18:9 pav.). Žąslų dalis susukta iš apskrito pjūvio vielos. Fragmento ilgis – 7,2 cm, kilpos skersmuo – 2,4 cm.

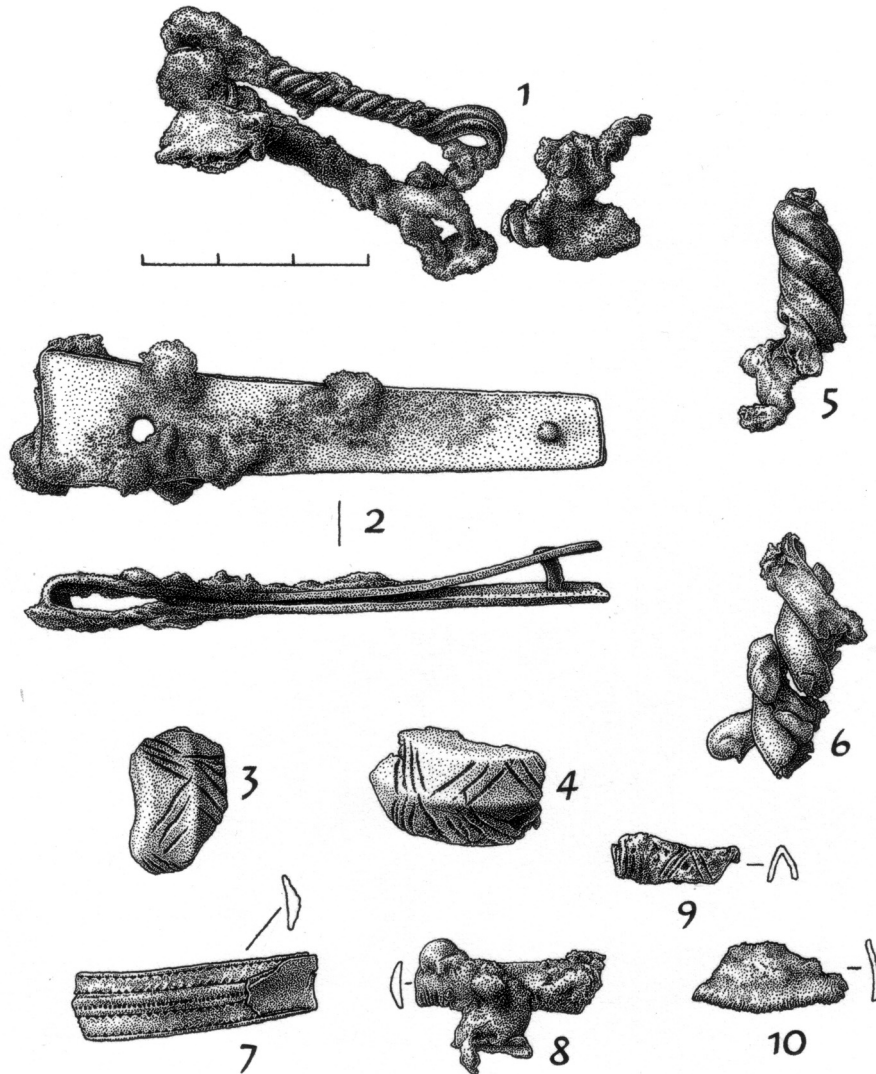
Kv. 5, per 3,3 m į vakarus nuo kontrolinės juostos, 50 cm gylyje rasta lipdyto puodo šukė – puodo pakraštyje šiek tiek grublėtu paviršiumi (22 pav., apačioje, kairėje). Kv. 5 per 60 cm į vakarus nuo kontrolinės juostos, 25 cm gylyje rasta dar viena grublėtosios keramikos puodo šukė (22 pav., apačioje, dešinėje).

Kv. 4, per 7 cm į vakarus nuo kontrolinės juostos, 43 cm gylyje rastas žalvarinės apyrankės fragmentas (18:3 pav.). Ji buvusi padaryta iš keturkampio pjūvio juostelės, pastorintais galais. Galų plotis – 0,7 cm.

Kv. 3 prie pat kontrolinės juostos, 40 cm gylyje rastas aprūdijęs ir aptrupėjęs geležinis rutuliukas su nedidele briauna per vidurį (18:16 pav.).

Vakarinėje sampilo pusėje taip pat buvo rasta degintinių žmonių kauliukų – kv. 5–8 buvo surinkta per 660 g kaulų, kurie, antropologų duomenimis, priklausė mažiausiai dviem asmenims – 20–40 m. moteriai ir iki 5 m. ar kiek vyresniam vaikui (Jankauskas, Barkus, Urbanavičius, 2006, p. 346–347). Matyt, šioje sampilo dalyje rasti daiktai priklausė šioms čia palaidotiems asmenims.

Pilkapio rytinėje ir vakarinėje pusėje (32 pav.) buvo kasta iki 70–80 cm gylio, kol sampilo centre buvo pasiektas žemės – švarus geltonas smėlis. Iškasus pilkapį, kontrolinėje juostoje (pietų–šiaurės pjūvis) buvo matyti tokie sluoksniai. Viršutinį 5–7 cm storio sluoksnį sudarė velėna – miškožemis. Po juo buvo

27 pav. II pilkapis. Degintinis kapas Nr. 2. 1 – brankteliai, 2 – apkalas, 3, 4 – verpstukų fragmentai, 5, 6 – antkaklių fragmentai, 7 – apyrankės fragmentas, 8–10 – susilydžiusių dirbinių fragmentai. 1, 2 – geležis, 3, 4 – molis, 5–10 – žalvaris

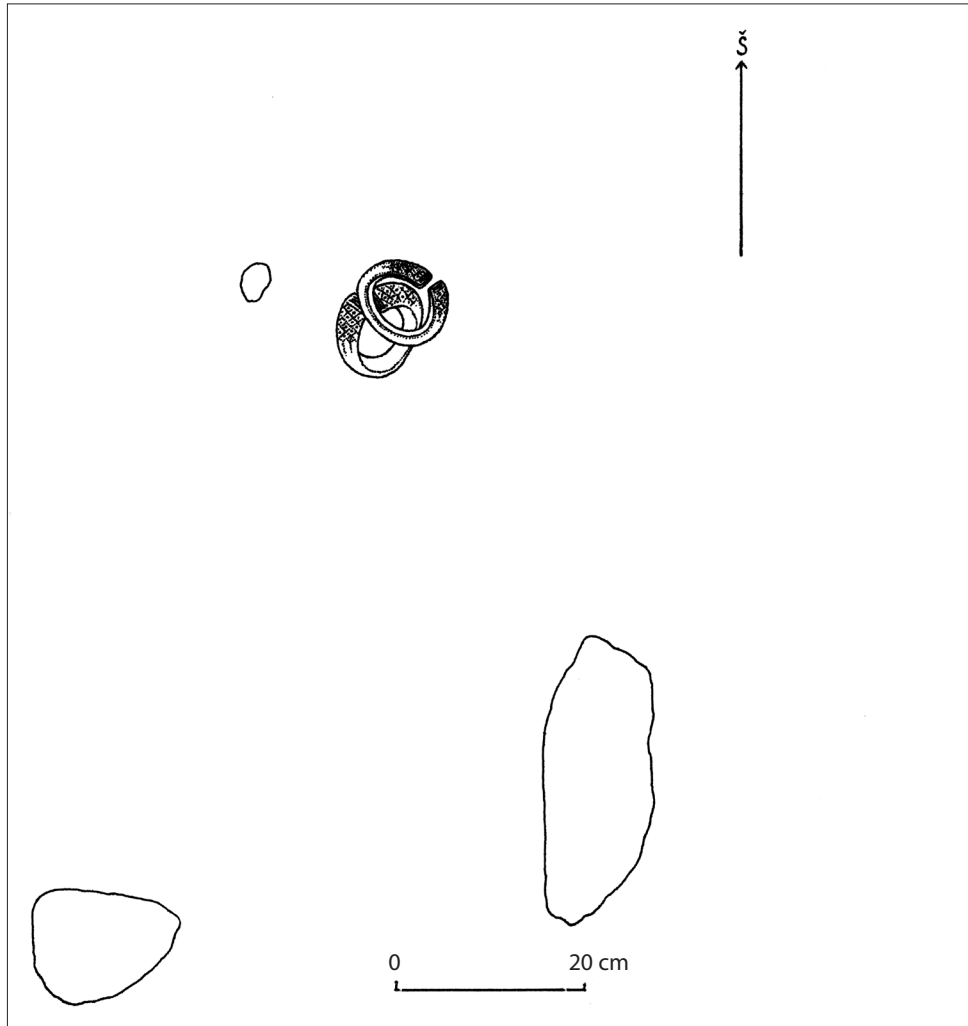
Abb. 27. Hügelgrab II. Brandgrab 2. 1 – Stäbchen, 2 – Beschlag, 3, 4 – Fragmente der Spinwirtel, 5, 6 – Fragmente der Halsringe, 7 – Fragment des Arminges, 8–10 – Fragmente verschmolzenen Erzeugnissen. 1, 2 – Eisen, 3, 4 – Ton, 5–10 – Bronze.

gelsvas maišyto smėlio sluoksnis. Sampilo kv. 4 išryškėjo anksčiau iškastos duobės, kurios skersmuo – 1 m, kontūrai. Ji buvusi iškasta iki 1 m gylio. Pastebėtos dar kelių ankstesnių perkasimų žymės – lyg buvusios stulpavietės.

Šiame pilkapyje pagal įkapes buvo fiksuoti trys kapai (žr. 33 pav.), kai kurie jų (k. Nr. 1 ir 2) turi moterims būdingas įkapes. Antropologų duomenimis, šie abu kapai buvo vaikų, taigi juose galėjo būti palaido-

tos mergaitės. Kapą Nr. 3 sąlyginai galima pavadinti simboliniu, nes jame rastos tik įkapės. Kaip rodo didelis kiekis atsitiktinių daiktų, kapų pilkapyje kadaise buvo daugiau. Kaip minėta, antropologiškai nustatyti dar dviejų asmenų – 20–40 m. moters ir iki 5 m. vaiko – kauliukai.

Sprendžiant pagal kapų įkapes ir atsitiktinius daiktus, II pilkapį galima skirti vidurinio geležies amžiaus antrajai pusei–pabaigai.

28 pav. II pilkapis. Kapo Nr. 3 planas

Abb. 28. Hügelgrab II. Plan des Grabes 3.

LAIDOSENA

2000 m. kasinėjimų metu pilkapyne buvo ištirti du pilkapiai. Šie nedidelės apimties tyrimai leidžia susidaryti kai kurių šio pilkapyno laidosenos detalių, įkapių vaizdą, nustatyti ištirtos pilkapyno dalies chronologiją.

Abu pilkapiai buvo supilti iš aplinkinės žemės – smėlio. Sampilų skersmuo 10 ir 9 m, aukštis nuo dabartinio žemės paviršiaus – 0,8–1,7 m. Pilkapiai neturėjo akmenų vainikų, tačiau kokių nors duobių ar griovių apie juos pėdsakų nepastebėta. Nustatyta, kad, prieš supilant sampilą, žemės paviršius nebūdavo lyginamas (I pilkapis). Atstumas tarp I ir II pilkapių buvo 34 m.

Kapų skaičius pilkapiuose nėra didelis. Archeologiškai juose užfiksuota po tris kapus, antropologinių tyrinėjimų duomenimis, kiekviename pilkapyje galėjo būti po keturis ar penkis kapus.

Mirusieji būdavo deginami už pilkapių ribų, paskui apdegę kauliukai su labai nedideliais laužo likučiais ir apdegusiomis įkapėmis būdavo atnešami ir išberiami į paruoštą kapo vietą. Dauguma kapų aptikta 30–50 cm gylyje nuo sampilų viršaus. Visi kapai buvo įrengti virš pilkapių pagrindo. Jis pjūviuose išsiskyrė degėsių ir anglių sluoksnėliu. Kapai būdavo įrengiami 30 x 40 cm ar šiek tiek didesnėse duobutėse, kartais kauliukai ir įkapės būdavo išbarstomi didesniame plote (II pilk., k. Nr. 2).

29 pav. II pilkapis. Kapas Nr. 3

Abb. 29. Hügelgrab II. Grab 3.

Kapų įkapės yra įvairios. Kaip minėta, ištirti kapai daugiausia yra moterų arba vaikų – mergaičių. Joms į kapus dėta darbo įrankių (ylų, verpstukų), įvairių papuošalų. Tarp pastarųjų aptikta kelių tipų antkaklių, įvairių apyrankių, žiedų. Dėta į kapus ir molinių indų – lipdytos grublėtos keramikos puodų. Kapuose aptikta nuo penkių iki aštuonių daiktų. Kai kurių moterų kapų įkapių komplektai yra tokie. I pilkapio k. Nr. 2 aptikti du moliniai verpstukai, dvi žalvarinės įvijinės apyrankės, du žalvariniai įvijiniai žiedai, žalvarinė antkaklė balneliniu galu ir antkaklė apskrito pjūvio lankeliu platėjančiais užkeistais galais. Taigi kape buvo aštuoni daiktai ir tai yra pats turtingiausias tyrinėtų pilkapių kapas. Jame rasta kaklo ir rankų papuošalų, darbo įrankių. Įdomu, kad visų daiktų buvo po du – gal šiame kape palaidotos dviejų sudegintų asmenų įkapės ir kauliukai? I pilkapio k. Nr. 3 rasti trys moliniai verpstukai, dvi žalvarinės apyrankės (fragmentai), žalvarinė antkaklė plokščiais užkeistais galais (fragmentas), geležinė yla. Taigi kape rasti septyni daiktai, tarp jų vyrauja darbo įrankiai.

Tarp atsitiktinių dirbinių taip pat vyrauja geriau ar blogiau išlikę papuošalai, verpstukai. Galima dar kartą paminėti ir geležinių žaslų dalį – vienintelę „vyrišką“ įkapę šiuose pilkapiuose.

Savo laidosenos bruožais Jakšiškio–Knitiškių pil-

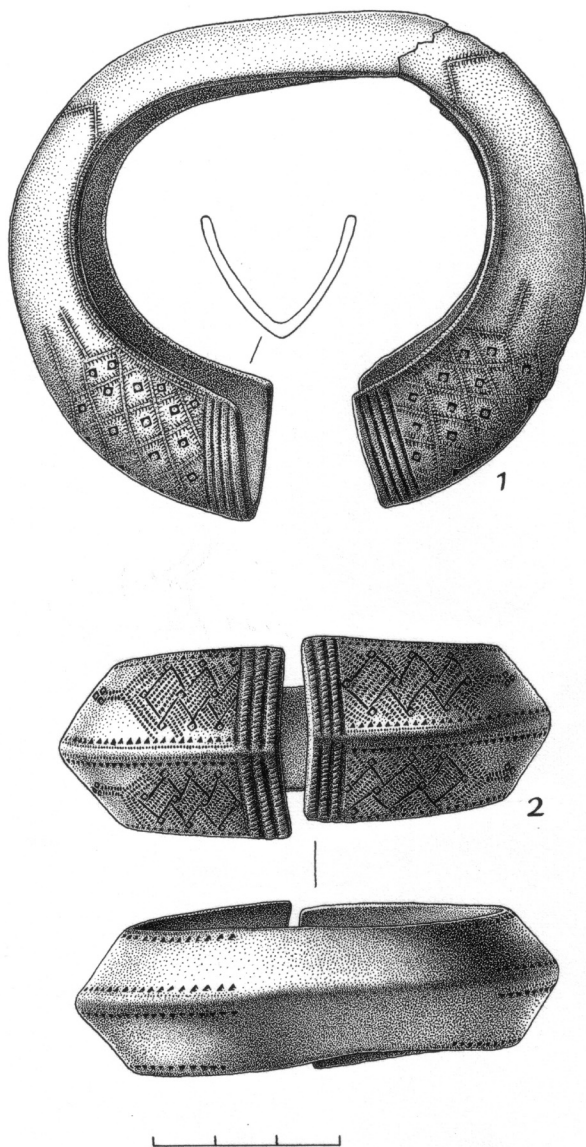
kapynas yra tipiškas Rytų Lietuvos pilkapių kultūros atstovas. Panaši laidosena žinoma kituose anksčiau tyrinėtuose šio regiono pilkapyuose su degintiniais kapais (plg. Tautavičius, 1996, p. 54–57).

RADINIAI

Tyrinėtuose pilkapiuose aptikta ir sveikesnių, geriau išlikusių daiktų, ir daiktų fragmentų ar liekanų, išsilydžiusių ant laidotuvių laužo. Aptikti daiktai gaminti iš žalvario, geležies, stiklo, molio.

Kadangi daiktai jau yra paminėti, galima juos aptarti atskiromis grupėmis ir pamėginti detaliau apžvelgti jų chronologiją. Deja, kalbėti apie daiktų chronologiją yra gana sudėtinga. Kol kas nėra nei vidurinio geležies amžiaus antrosios pusės ir pabaigos (VII–IX a.), nei vėlyvojo geležies amžiaus pradžios (IX–XI a.) aiškesnės santykinės ir absoliučios chronologijos skalės, o kai kurie daiktai datuojami net keturių ar penkių šimtmečių chronologiniu diapazonu. Todėl, kalbant apie atskirų daiktų chronologiją, tenka remtis tik tiksliau datuojamais analogais iš kitų tyrinėtų paminklų, žiūrėti į atskiro pilkapio visų kapų medžiagą.

Tyrinėtuose Jakšiškio–Knitiškių pilkapiuose didžiausią dalį daiktų sudaro žalvariniai papuošalai. Iš jų rasta kaklo papuošalų – antkaklių.

30 pav. II pilkapis, kapas Nr. 3. Apyrankės. Žalvaris
Abb. 30. Hügelgrab II. Grab 3. Armringe. Bronze.

I pilkapio k. Nr. 2 aptikta antkaklė, kurios vienas galas baigiasi balneliu, kitas yra nulūžęs (greičiausiai ten buvo kabliukas) (8:5 pav.). Ankstyviausios antkaklės balneliniais galais Lietuvoje yra rastos VI a. kapuose (Kazakevičius, 1993, p. 97, pav. 158:3; Tautavičius, 1996, p. 182–184), plačiausiai buvo paplitusios nuo VII a. ir nešiotos iki X–XI a. Taigi šio tipo antkaklių chronologija gana plati. Rytų Lietuvos pilkapuose balnelinių antkaklių rasta su vidurinio geležies amžiaus pirmosios pusės medžiaga (Cehak-Hoľubowiczowa, 1955, s. 319–320, ryc. 8:2, 3, 7). Jakšiškio I

pilkapio k. Nr. 2 antkaklė pagal savo konstrukciją yra vėlyvesnė. Jai artimiausios antkaklės aptiktos Požerės kapinyne, Šilalės r. (Tautavičius, 1984, p. 108, pav. 8:5), Pajuosčio pilkapyne, Panevėžio r. (Michelbertas, 2004, p. 65, pav. 56:2). Pastarosios antkaklės datuojamos VII–VIII a., šiam laikotarpiui reikia skirti ir Jakšiškio antkaklę. Daugiausia antkaklių balneliniais galais aptikta Šiaurės ir Rytų Lietuvoje, mažiau – Centrinėje Lietuvoje ir Žemaitijoje (LAA, 1978, p. 25–26, žemėl. 16:1).

Kiek daugiau Jakšiškio pilkapiuose rasta antkaklių plokščiais užkeistais galais (I pilk., k. Nr. 2, 9:1 pav.; k. Nr. 3, fragmentas, 13:6 pav.; II pilk. atsit. radinys, 18:8 pav.). Visos jos nevisiškai išlikusios, tačiau matyti, kad I pilkapyje rastų antkaklių lankelis lygus, II pilkapio antkaklės lankelis – trikampio pjūvio. Greičiausiai šio tipo antkaklėms priklauso ir II pilkapio k. Nr. 1 rasti fragmentai (20:3, 9 pav.), kurių vienas ornamentuotas. Antkaklių plokščiais galais chronologija labai plati. Jos pradėtos nešioti VII a. ir nešiotos iki XII a. (Tautavičius, 1996, p. 181–182; LAA, 1978, p. 25; ir kt.). Ir šio tipo antkaklių daugiausia aptikta Rytų ir Šiaurės Lietuvos archeologijos paminkluose, tačiau jos gana plačiai buvo paplitusios ir Latvijoje – sėlių ir latgalių paminkluose (LAA, 1978, žemėl. 15; Tautavičius, 1996, p. 181–182; Šnore, 1987, lpp. 18–19, tab. II:1–7). Jakšiškio I pilkapio k. Nr. 2 tokia antkaklė rasta su minėta antkakle balneliniais galais, datuota VII–VIII a. Šiam laikotarpiui tenka skirti ir Jakšiškio antkakles plokščiais užkeistais galais. Galima paminėti, kad ankstyvų šio tipo antkaklių rasta Karmazinių pilkapyne (Cehak-Hoľubowiczowa, 1955, s. 320, rys. 8:40), Kivtų kapinyne Latvijoje (Šnore, 1987, lpp. 18).

Jakšiškio II pilkapio k. Nr. 2 rasta susilydžiusios vytinės antkaklės dalių (27:5, 6 pav.). Kadangi blogai išlikusi, sunku ką nors daugiau apie ją pasakyti. Tame pat pilkapyje atsitiktinai rastas vytos antkaklės kūgelis (18:10 pav.). Vytinės antkaklės kūginiais galais buvo nešiojamos nuo VIII a. pabaigos–IX a. pradžios iki X–XI a. ir labiausiai paplitusios Rytų Lietuvoje (LAA, 1978, p. 30–31, žemėl. 19:1). Ir ši vytinės antkaklės fragmentą – kūgelį – iš II pilkapio sunku tiksliau datuoti.

Galbūt kaklo papuošalams priklauso įvairaus dydžio (ilgio, skersmens) žalvarinių įvijų fragmentai, aptikti II pilkapio k. Nr. 1 (20:6, 7 ir be numerių piešinyje) ir atsitiktinai (18:11, 13, 15, 17, 19:1 pav.), var-

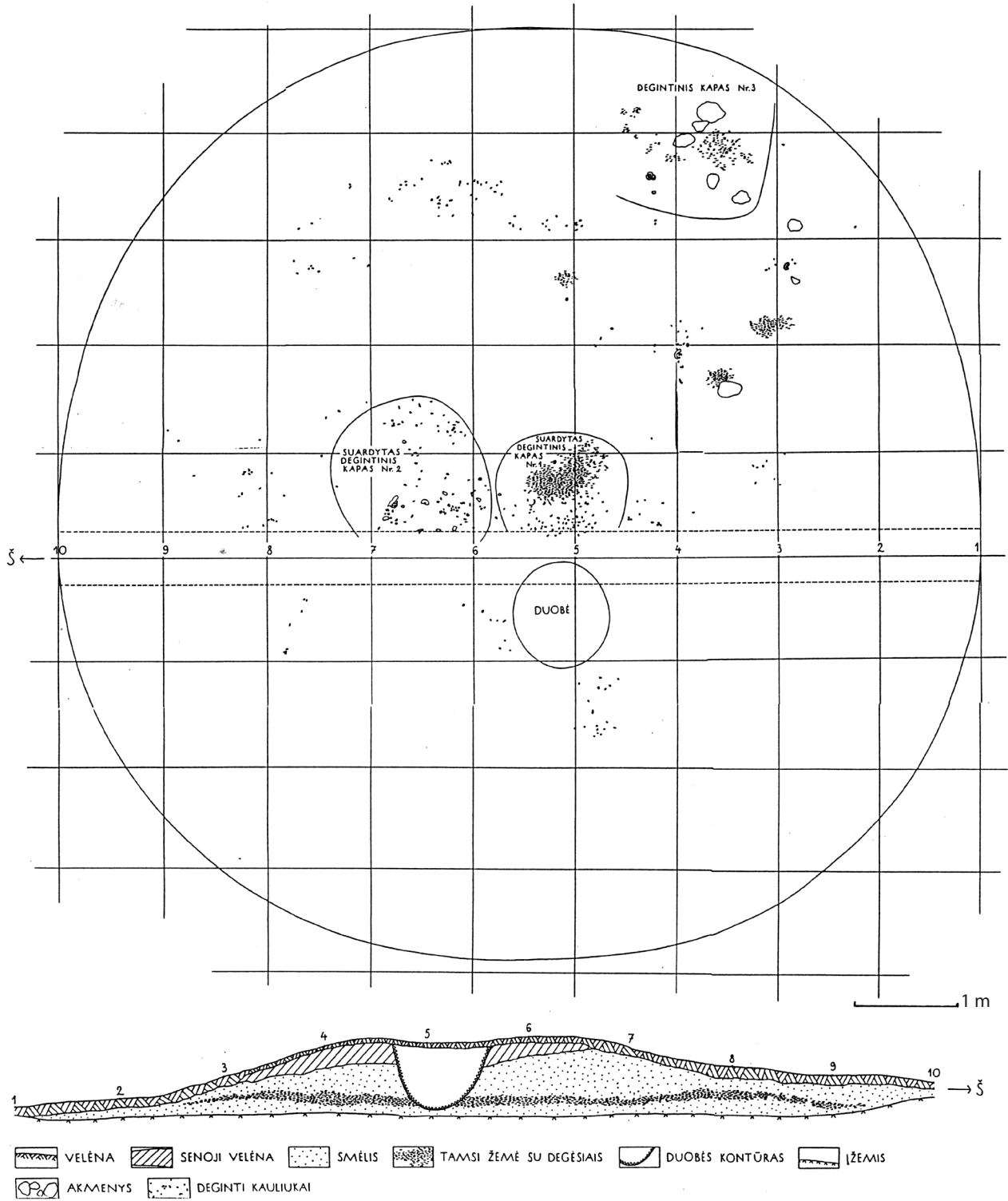
31 pav. II pilkapis. Iškasta rytinė pusė iš pietų

Abb. 31. Der östliche Teil des Hügelgrabes II nach Aufdeckung. Blick von Süden.

32 pav. II pilkapis. Iškasta vakarinė pusė iš pietų

Abb. 32. Der westliche Teil des Hügelgrabes II nach Aufdeckung. Blick von Süden.

33 pav. II pilkapio planas

Abb. 33. Plan des Hügelgrabes II.

pelio kūgelis (18:5 pav.). Nedaug ką galima pasakyti ir apie surastus pavienius karolius, naudotus kaklo aparose. II pilkapyje atsitiktinai rastas žalvarinis įvijinis dvigubo kūgio formos karolis (18:4 pav.). Galbūt toks deformuotas karolis buvo ir II pilkapiro k. Nr. 1 (20:10 pav.). Šio tipo įvijiniai karoliai Rytų Lietuvoje pradėti nešioti nuo VIII a. (Kuncienė, 1983, p. 51, pav. 1:3–8), jų rasta ir X–XI a. paminkluose. Jakšiškio pilkapių karoliai gali būti skiriami VIII a., galbūt IX a. pradžiai.

Jakšiškio pilkapyne aptikti ir keli stiklo karoliai. II pilkapyje rastas apvalus bespalvis karolis (18:7 pav.) ir apsilydęs žalsvas dvigubas karolis (19:11 pav.).

Šiame pilkapyje aptikta ir susilydžiusios stiklo masės gabaliukų (18:6 pav.), kurie taip pat galėjo priklausyti karoliams. Deja, kalbėti apie tikslesnį šių daiktų datavimą yra sunku. Stiklo karoliai vidurinio geležies amžiaus antrosios pusės–pabaigos kaklo aparose yra gana reti (Tautavičius, 1996, p. 188; Kuncienė, 1983, p. 51–52) ir kol kas tiksliau nenustatyta, iš kokių kraštų jie buvo įvežami į Lietuvos teritoriją.

Ištirtuose pilkapiuose buvo aptikta palyginti gana daug žalvarinių rankų papuošalų. Tai apyrankės ir žiedai.

I pilkapiro k. Nr. 2 rastos dvi įvijinės apyrankės, padarytos iš trikampio pjūvio juostelės ir puoštos ties briauna mažyčių trikampių eilėmis (9:2, 3 pav.). Galbūt tokios apyrankės fragmentas rastas ir II pilkapiro k. Nr. 2 (27:7 pav.). Pagal kitus I pilkapiro k. Nr. 2 radinius Jakšiškio įvijines apyrankes galima skirti VII–VI–II a. Įvijinės apyrankės Lietuvos teritorijoje nešiotos visą I tūkstantmetį ir II tūkstantmečio pradžioje įvairių čia gyvenusių baltų genčių. Daugiausia jomis puošėsi moterys ir vaikai (Tautavičius, 1996, p. 249–250).

Daugiau rasta trikampio tuščiavidurio pjūvio apyrankių platėjančiais galais (II pilk., k. Nr. 3 – 2 vienetai, II pilk., atsitiktiniai radiniai; 30:1, 2, 19:2, 3, 5 pav.). Kaip minėta, apyrankės ornamentuotos šiek tiek skirtingai. Trikampio tuščiavidurio pjūvio apyrankių platėjančiais galais išskiriamos dvi grupės. Pirmosios grupės apyrankės (siauresne vidurine lankelio dalimi) žinomos daugiausia iš Vakarų Lietuvos laidojimo paminklų ir datuojamos VII–VIII a. (Åberg, 1919, s. 136–137) arba VIII–IX a. (Volkaitė-Kulikauskienė, 1970, p. 179; LAA, 1978, p. 93). Antrosios grupės apyrankės (plačiu lankeliu vidurinėje dalyje) būdingiausias Rytų Lietuvos pilkapynams ir datuojamos

X–XI a. (Volkaitė-Kulikauskienė, 1970, p. 179–180; LAA, 1978, p. 93, žemėl. 55). Antrosios grupės apyrankių daugiausia rasta Žvirblių pilkapyne, Vilniaus r. (Iwanowska, 2006, tabl. LV:10–13, LXXVII:28, 29, LXXVIII:30–340). Įdomu, kad kai kurios Žvirbliuose rastos apyrankės turi visiškai tokį pat ornamentą kaip ir Jakšiškio apyrankės. Žvirblių apyrankės rastos pilkapiuose, kurie datuojami X a. ir X a. antrąja puse–XI a. pirmąja puse (Iwanowska, 2006, s. 102–103, 108–111).

Vis dėlto reikia pažymėti, kad vargu ar visos Rytų Lietuvoje naudotos trikampio tuščiavidurio pjūvio apyrankės priklauso X–XI a. Sunku patikėti, kad gali būti didelis chronologinis skirtumas tarp jų ir I grupės apyrankių, naudotų VII–VIII a. Vakarų Lietuvoje. Manychiau, kad Jakšiškio pilkapių apyrankes pagal bendrą II pilkapiro medžiagą galima skirti VIII a. pabaigai–IX a. Taip pat reikia pažymėti, kad II grupės trikampio tuščiavidurio pjūvio apyrankių rasta ir šiaurinėje Lietuvos dalyje – Pajuosčio pilkapyne (Michelbertas, 2004, p. 82–83, pav. 69). Taigi jų nešiojimo sritis buvo šiek tiek platesnė.

Jakšiškio pilkapiuose rasta pusiau apskrito pjūvio apyrankių platėjančiais galais (I pilk., k. Nr. 3–2 vienetai, 13:3, 4 pav.; I pilk., atsitiktinis radinys, 5:3 pav.). Artimiausių Jakšiškio radiniams šio tipo apyrankių yra aptikta Grigiškių (Neravų) pilkapiuose (Kuncienė, 1983, p. 54–55, pav. 4:5–7). Jos skiriamos VIII–X a. Tokių apyrankių žinoma ir iš kitų tyrinėtų VII–VIII a. Rytų Lietuvos pilkapynų (plg. LAA, 1978, p. 101; Tautavičius, 1996, p. 248; Iwanowska, 2006, tabl. XLII:30, LXI:8; ir kt.). Jakšiškio apyrankes galima skirti VIII a.–IX a. pradžiai.

Dar dviejų pusiau apskrito pjūvio apyrankių fragmentų rasta II pilkapiro k. Nr. 1 (20:2, 4 pav.). Šių apyrankių galai neišlikę, todėl sunku jas skirti konkrečiai grupei.

Vienos jų lankelis puoštas išilginiais grioveliais. Šias apyrankes pagal kitus kapo radinius tenka skirti VIII a.–IX a. pradžiai.

Jakšiškio pilkapiuose rasta ir keletas įvijinių žiedų (I pilk., k. Nr. 2 – 2 vienetai, 8:3, 4 pav.; II pilk., atsitiktinis radinys, 18:2 pav.). Šie žiedai aplankstyti, aprūpę. Visi jie padaryti iš trikampio pjūvio juostelės. Įvijiniai žiedai – vieni plačiausiai naudotų pirštų papuošalų įvairiose Lietuvos teritorijos dalyse viduriniame geležies amžiuje (Tautavičius, 1996, p. 256–

257). Kiek įdomesnis yra ne visai išlikęs įvijinis žiedas, rastas atsitiktinai II pilkapyje. Jis turėjo praplattintą vidurinę įviją, puoštą taškučiais ir trikampiškiais (18:1 pav.). Šio tipo žiedų įvairiose Lietuvos dalyse aptinkama V–VI a., kartais VII a. kapuose (Kazakevičius, 1993, p. 122; Tautavičius, 1996, p. 257), jų žinoma ir kitų baltų genčių teritorijoje. Jakšiškio įvijinius žiedus, greičiausiai, reikia skirti VII–VIII a.

Tokie yra Jakšiškio – Knitiškių pilkapių kapuose ir atsitiktinai rasti papuošalai.

Pilkapyne aptikta nedaug geležinių darbo įrankių. Jš jų surastos kelios ylos ar jų fragmentų (I pilk., k. Nr. 3, 13:1 pav.; I pilk., atsitiktinis radinys, 5:2 pav.; II pilk., k. Nr. 1, 20:1 pav.). Ylos – įprastinis daiktas, dėtas dažniausiai į moterų kapus. Pagal kitą Jakšiškio pilkapių medžiagą ylas reikėtų skirti VII–IX a. pradžiai.

II pilkapyje atsitiktinai rastas peilio fragmentas (19:14 pav.).

Kur kas daugiau pilkapyne aptikta molinių verpstukų – net vienuolika ir dar kelių fragmentai (I pilk., k. Nr. 2 – du vienetai, 8:1, 2 pav.; k. Nr. 3 – trys vienetai, 13:2, 5, 7 pav.; II pilk., k. Nr. 1, 20:5 pav.; k. Nr. 2 – du fragmentai, 27:3, 4 pav.; atsitiktiniai radiniai – penki vienetai ir du fragmentai, 19:6–10, 12, 13 pav.). Visi verpstukai yra dvigubo nupjauto kūgio formos. Kai kurie jų yra neornamentuoti, kai kurie puošti įvairiais raštais. Vienas iš I pilkapiro k. Nr. 2 aptiktų verpstukų yra ornamentuotas aplink einančiais grioveliais (8:1 pav.). Tokių verpstukų rasta kituose tyrinėtuose Rytų Lietuvos pilkapyuose (Pamusys, Varėnos r.; Kuncienė, 1973, p. 106–107, pav. 5:1; Žvirbliai; Iwanowska, 2006, tabl. XXXIX:36, XLII:27, LXVI:14, 15; Karmazinai; Cehak-Hołubowiczowa, 1955, rys. II:8; ir kt.). II pilkapiro k. Nr. 1 rastas verpstukas, kurio šonai puošti gulsčių ir statmenų griovelių ornamentu (20:5 pav.). Analogiškai puoštų verpstukų aptikta Pamusio pilkapyne (Kuncienė, 1973, p. 107, pav. 3:3), Čiobiškyje, Širvintų r. (Volkaitė-Kulikauskienė, 1970, pav. 8, viršuje), panašiai puoštų yra rasta Grigiškių (Neravų) pilkapiuose (Kuncienė, 1982, p. 47, pav. 5:7, 9, 10). Taigi daugelyje Rytų Lietuvos pilkapyių surastų verpstukų ornamento motyvai yra tokie patys.

Jakšiškio pilkapiuose aptikta ir šiek tiek kitaip ornamentuotų verpstukų. Jie puošti griovelių eilėmis, sudarančiomis trikampus (19:8 pav.) ar kvadratus

(27:3, 4), nelabai tvarkingai išdėstytais grioveliais su ranteliais (19:6 pav.). Pagal kitą pilkapyno medžiagą Jakšiškio pilkapių verpstukus reikia skirti VII–VIII a., galbūt ir IX a. pradžiai.

Iš pilkapyne aptiktų daiktų paminėtina geležinių žaslų dalis. Tai dalis grandies, susuktos iš storos vielos su kilpa viename gale (18:9 pav.). Turint tik šį fragmentą, sunku spręsti apie visų žaslų išvaizdą.

II pilkapiro k. Nr. 2 aptiktas geležinis apkalas su kniede viename gale (27:2 pav.) ir geležiniai brankteliai, susukti iš apskrito pjūvio vielos (27:1 pav.). Galimas daiktas, kad tai kažkokio geležimi apkalto diržo liekanos.

II pilkapyje atsitiktinai rastas geležinis rutuliukas su briauna per vidurį (18:16 pav.). Sunku pasakyti, kam buvo naudojamas šis daiktas. Gal tai buvo svarelis? I pilkapyje atsitiktinai (10:1, 4–7 pav.), II pilkapyje taip pat (19:4, 18:14 pav. ir be numerio kairėje viršuje) rasta įvairių geležinių dirbinių fragmentų, II pilkapiro k. Nr. 1 (20:8, 11 pav.), k. Nr. 2 (27:8–10 pav.) ir atsitiktinai (19:1, 18:17 ir be numerių) – apsilydžiusių žalvarinių daiktų fragmentų. Deja, apie buvusių daiktų išvaizdą nieko negalima pasakyti. Viena aišku – mirusiesiems dėtos ir kartu su jais degintos įkapės buvo kur kas gausesnės, negu dabar galima pasakyti.

Jakšiškio II pilkapiro k. Nr. 1 ir 2 aptikta grublėtosios keramikos puodų šukių (21 ir 25 pav.). Atrodo, kad į pastarąjį kapą buvo įdėtas beveik sveikas puodas su šiek tiek įlenktu į vidų angos pakraščiu. Pagal pastaruoju metu Roko Vengalio atliktą grublėtosios keramikos chronologinę ir tipologinę suskirstymą (žr. Vengalis, 2009, p. 58–64, pav. 3–5), Jakšiškio keramika skiriama vėlyvajai kruopėtajai, kuriai būdingas smulkiai grublėtas arba kruopėtas paviršius (Vengalis, 2009, p. 64). Tokios keramikos aptikta ir kai kuriuose kituose Rytų Lietuvos pilkapyuose.

II pilkapiro k. Nr. 2 ir atsitiktinai aptiktos kelios keramikos lygiu paviršiumi šukės – puodo pakraštys ir dugno su sienele fragmentas (26 pav.), kito puodo pakraštys (22 pav., viršuje). Pagal nedideles šukes sunku ką nors plačiau kalbėti apie puodus. Tik galima konstatuoti, kad kartais į vieną kapą buvo dedami keli skirtingos keramikos indai.

Tokie daiktai – įkapės rasti Jakšiškio–Knitiškių pilkapyno tyrinėtuose I ir II pilkapiuose.

JAKŠIŠKIO–KNITIŠKIŲ PILKAPIŲ KAPAI RYTŲ LIETUVOS PILKAPIŲ KULTŪROS KONTEKSTE

Kaip matėme, pilkapyne buvo ištirti tik du pilkapiai iš bendro apie 300 pilkapių skaičiaus. Todėl, darant apibendrinimus, galima kalbėti tik apie tirtus pilkapius, kapus ir juose palaidotus žmones.

Kaip minėta, abiejuose pilkapiuose pagal archeologinius tyrimus užfiksuota po tris kapus, pagal antropologinius tyrimus juose galėjo būti palaidota po keturis ar penkis žmones. Šeši ar aštuoni–dešimt kapų statistiniu požiūriu yra nedidelis skaičius, kad galėtume plačiau kalbėti apie juos palikusią bendruomenę. Buvo trumpai užsiminta ir apie kapų turtingumą pagal įkapes, turtingiausius moterų kapus (I pilk. k. Nr. 2 – aštuoni daiktai, k. Nr. 3 – septyni daiktai).

Laurynas Vytis Kurila, apibendrinamas didžiulę Rytų Lietuvos pilkapių kultūros medžiagą, yra pažymėjęs, kad moterų įkapės priklausė nuo palaidotųjų amžiaus, kad jaunesnių moterų kapuose bendras papuošalų kiekis ir įvairovė visada buvo didesni. Prie tokių kapų skiriamas ir minėtas Jakšiškio I pilkapio k. Nr. 2 (Kurila, 2009, p. 104–105). L. V. Kurila atkreipė dėmesį į dar vieną dalyką – didesnę verpstukų skaičių 20–40 m. amžiaus moterų kapuose, palyginti su pagyvenusių moterų kapais. Prie kapų, kuriuose daugiau verpstukų, reikia skirti Jakšiškio I pilkapio moterų kapus Nr. 2 ir 3 – juose rasta du ir trys verpstukai. Matyt, šie dėti į kapus darbo įrankiai atspindėjo moterų atliekamus darbus gyvenime.

Įdomus yra L. V. Kurilos išvestas moterų kapų įkapių sąlyginės vertės indeksas (Kurila, 2009, p. 248–251, 20 lent.). Jakšiškio pilkapyno moterų sąlyginės vertės indeksas yra vienas iš pačių didžiausių tarp Rytų Lietuvos pilkapynų moterų kapų: I pilkapio k. Nr. 1 – 6,58, k. Nr. 2 – 5,32. Didesnį indeksą turi vos keletas kitų pilkapynų moterų kapų komplektų (Kurila, 2009, 20 lent.).

Vaikų kapų įkapių sąlyginės vertės indeksas Jakšiškio–Knitiškių pilkapyne yra pats didžiausias (II pilk., k. Nr. 1 – 8, 33) arba vienas iš pačių didžiausių (II pilk., k. Nr. 2 – 7,12) (Kurila, 2009, p. 236–237, 14 lent.).

Šie mergaičių kapai pasižymi sąlyginai dideliu įkapių kiekiu. Pavyzdžiui, II pilkapio k. Nr. 1 buvo mažiausiai aštuoni daiktai, k. Nr. 2 – mažiausiai septyni daiktai. L. V. Kurilos duomenimis, Rytų Lietuvos pilkapių kultūroje mergaičių kapų įkapių komplektai yra panašūs į suaugusių moterų, tai patvirtina minėti Jakšiškio pilkapių vaikų kapai.

Taigi tyrinėti Jakšiškio–Knitiškių pilkapių moterų ir vaikų – mergaičių kapai yra vieni turtingiausių (arba turtingiausių) Rytų Lietuvos pilkapių regione. Juose gana gausu metalinių – žalvarinių papuošalų, smulkių moterų darbo įrankių. Be abejonės, šiuose kapuose buvo palaidotos laisvos ir turtingos bendruomenės moterys ir jų vaikai.

Atrodo, pirmiau pateikti duomenys leidžia atsakyti į vieną straipsnio pradžioje iškeltą klausimą. Pasirodė, kad vakarinės Rytų Lietuvos pilkapynų dalies kapai yra kur kas turtingesni įkapių. Matyt, tai lėmė nedidelis vakarinės pilkapynų dalies atstumas nuo Centrinės Lietuvos, kurioje kryžiuosiai pagrindiniai Lietuvos teritorijos vidaus keliai (Nemunas su intakais Nevėžiu, Dubysa, Neris su Šventąja). Reikia manyti, kad Šventosios vandens kelias Rytų Lietuvai buvo labai svarbus. Priminsiu, kad prie Šventosios yra aptariamasis pilkapynas. Matyt, prie šios upės buvo ir gyvenvietė, kurios žmonės paliko šį didžiulį laidojimo paminklą.

Ištirti pilkapiai priklauso daugiausia VII–VIII a., iš dalies IX a. pradžiai. Tyrinėjimai leido papildyti duomenis apie to laikotarpio laidoseną, palaidotų žmonių amžių ir įkapes. Jau minėta, kad pagrindiniais laidosenos broožais Jakšiškio–Knitiškių pilkapiai nesiskiria nuo kitų minėto laikotarpio pilkapynų su degintiniais kapais.

Dar vienas įdomus Jakšiškio pilkapių laidosenos broožas. I pilkapio k. Nr. 2 tarp žmogaus degintinių kaulų buvo prisimaišę smulkaus žinduolio ar paukščio kaulų. Matyt, kartu su mirusiuoju buvo deginami maistui skirti gyvūnai. Taigi galima kalbėti apie paprotį mirusiuosius maitinti. Galbūt su šiuo papročiu galima sieti ir II pilkapio kapuose ir atsitiktinai rastas molinių indų, į kuriuos taip pat galėjo būti dedama kokio nors maisto, liekanas.

ŠALTINIAI

Kurila L. V., 2009. Socialinė organizacija Rytų Lietuvoje III–XII a. (laidojimo paminklų duomenimis). Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.

Vengalis R., 2009. Rytų Lietuvos gyvenvietės I–XII a. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.

LITERATŪRA

Åberg N., 1919. Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Upsala–Leipzig.

Cehak-Hoľubowiczowa H., 1955. Cmentarzysko kurhanowe z VI i VII w. w miejsc. Karmazyny koło miasta Troki w Litewskiej SRR. In: *Wiadomości archeologiczne*. XXII, zeszyt. 3–4. Warszawa, s. 312–331.

Iwanowska G., 2006. Cmentarzysko kurhanowe w Żwirblach pod Wilnem. Warszawa.

Jankauskas R., Barkus A., Urbanavičius A., 2006. Preliminarūs 2004 m. archeologinių kasinėjimų antropologinės medžiagos tyrimų rezultatai. In: *ATL 2004 metais*, p. 344–358.

Kazakevičius V., 1966. Jakšiškio pilkapynas. In: *Kultūros paminklų enciklopedija. I. Rytų Lietuva*. Vilnius, p. 46.

Kazakevičius V., 1993. Plinkaigalio kapinynas. In: *Lietuvos archeologija*. 10. Vilnius.

Kuncienė O., 1973. Pamusio (Varėnos raj.) pilkapiai. (2. Radiniai). In: *MADA*. 2 (43), p. 103–123.

Kuncienė O., 1982. Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapyno radiniai (1. Darbo įrankiai ir ginklai). In: *MADA*. 3 (80), p. 43–54.

Kuncienė O., 1983. Grigiškių (Neravų, Trakų raj.) pilkapyno radiniai (2. Papuošalai). In: *MADA*. 1 (82), p. 49–60.

LAA, 1977. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III. I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai. Vilnius.

LAA, 1978. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. IV. I–XIII a. radiniai. Vilnius.

LKPS, 1973. Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. Vilnius.

Makarenko M., 1910. Zabytki przedhistoryczne gub. Kowieńskiej. In: *Kwartalnik Litewski*. Nr. 2. Petersburg.

Michelbertas M., 2002. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2000 metais*, p. 71–73.

Michelbertas M., 2004. Pajuosčio pilkapynas. Vilnius.
Simniškytė A., 2002. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2000 metais*, p. 74–75.

Simniškytė A., 2005. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2003 metais*, p. 95–96.

Simniškytė A., 2006. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2005 metais*, p. 101–102.

Simniškytė A., 2007. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2006 metais*, p. 130–131.

Simniškytė A., 2008. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2007 metais*, p. 166–167.

Simniškytė A., Kurila L., 2002. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2001 metais*, p. 94.

Strimaitienė A., 2005. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2002 metais*, p. 79–80.

Strimaitienė A., 2006. Jakšiškio pilkapynas. In: *ATL 2004 metais*, p. 91.

Šnore E., 1987. Kivtu kapulauks. Rīga.
Tautavičius A., 1984. Požerės plokštinis kapinynas. In: *Lietuvos archeologija*. 3. Vilnius, p. 93–118.

Tautavičius A., 1996. Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius.

Vaitkunskienė L., 1966. Knitiškių pilkapynas. In: *Kultūros paminklų enciklopedija. I. Rytų Lietuva*. Vilnius, p. 52–53.

Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970. Lietuviai IX–XII amžiais. Vilnius.

SUTRUMPINIMAI

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje. Vilnius.

MADA – Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija. Vilnius.

UNTERSUCHUNGEN DES HÜGELGRÄBERFELDES VON JAKŠIŠKIS–KNITIŠKIAI IM JAHRE 2000

Mykolas Michelbertas

Zusammenfassung

An der Grenze der Rayons Ukmergė und Anykščiai, etwa 6,5–7 km von dem Städtchen Vidiškės entfernt, am linken Ufer des Flusses Šventoji, in einem Forst befindet sich ein großes Hügelgräberfeld (Abb. 1). Die ersten Meldungen über dieses Hügelgräberfeld erschienen in der wissenschaft-

lichen Presse im Jahre 1910, als der Archäologe M. Makarenko die Daten über die Ausgrabungen von S. Masalitinov veröffentlicht hat. Die Funde dieser Ausgrabungen sind nicht erhalten geblieben.

Das Hügelgräberfeld mit zwei Namen – das Knitiškiai–

Jakšiškis–Hügelgräberfeld (weil er zwischen diesen zwei Dörfern liegt) war in die Liste der Kulturdenkmäler der Litauischen SSR aufgenommen. Eigentlich ist es ein einziges riesiges Hügelgräberfeld, dessen Fläche 27,1 ha beträgt (Abb. 2 und 3). Es enthält etwa 300 Hügelgräber.

Das Hügelgräberfeld wurde vom 26 Juni bis zum 8 Juli 2000 von dem Lehrstuhl für Archäologie der Universität Vilnius mit der Unterstützung der Studenten der Vilniuser Universität, den Magisterstudenten und Doktoranden der Universitäten Stockholm, Bergen und Kopenhagen untersucht. Von der Expedition wurden im Jakšiškis–Hügelgräberfeld 2 Hügelgräber ausgegraben.

Das Ziel dieses Artikels besteht darin, das Untersuchungsmaterial der im Jahre 2000 ausgegrabenen Hügelgräber zu veröffentlichen, das dazu beigetragen hat, manche Details der Bestattungsritus in den Hügelgräberfeldern Ostlitauens besser kennen zu lernen.

Die Größe der Aufschüttung des Hügelgrabes I (Abb. 4, 6, 14–16) betrug 10 x 10 m, die Höhe – 0,8–1,7 m. Die Toten wurden im Hügelgrab verbrannt beigesetzt. An verschiedenen Stellen der Aufschüttung fand man kalzinierte Knochen der Menschen, Brandflecken, einzelne Fragmente der abgebrannten Erzeugnisse (Abb. 5). Im Hügelgrab entdeckte man 3 Brandgräber (Abb. 6). Das Grab 1 war ein wenig zerstört, die Gräber 2 (Abb. 7 und 10) und 3 (Abb. 11–12) waren im besseren Zustand. Im Grab 2 wurde anhand anthropologischer Daten eine 25–35 jährige Frau beigesetzt, deren Beigaben aus zwei tönernen Spinnwirtel (Abb. 8:1, 2), aus 2 bronzenen Spiralarminen (Abb. 9:2, 3), einem bronzenen Halsring mit Sattelende (Abb. 8:5) und einem Halsring mit verbreiteten abgeflachten Enden (Abb. 9:1) sowie aus 2 bronzenen Spiralfingerringen (Abb. 8:3, 4) bestanden. Man datiert das Grab chronologisch ins 7.–8.Jh.

Im Grab 3 hat man 3 Spinnwirtel aus Ton (Abb. 13:2, 5, 7), Fragmente der bronzenen Armringe (Abb. 13:3, 4), einen Teil des Halsringes (Abb. 13:6) und einen eisernen Pfriem (Abb. 13:1) vorgefunden. Die kalzinierten Knochen gehörten einer 25–40 jährigen Frau. Die Chronologie des Grabes – 7.–8.Jh.

Die Größe der Aufschüttung des Hügelgrabes II (Abb. 17, 33) betrug 9 x 9 m, die Höhe 1 m. In diesem Hügelgrab fand man 3 Gräber und recht viele angebrannte, zerbrochene Erzeugnisse (Abb. 18, 19) und verbrannte kleine Knochen vor. Im Brandgrab 1 fand man Fragmente bronzenener Armringe (Abb. 20:2, 4), Spiralen (Abb. 20:6, 7), einen Spinnwirtel aus Ton (Abb. 20:5), eine deformierte bronzenene Spiralperle (Abb. 20:10), Fragmente bronzenener Halsringe (Abb. 20:3, 9), Fragmente verschmolzener Erzeugnisse (Abb. 20:8, 11), einen eisernen Pfriem (Abb. 20:1) und Topfscherben der Keramik mit gerauter Oberfläche (Abb. 21) vor. Die kalzinierten Knochen im Grab gehörten einem 2–10 jährigen Kind. Chronologisch datiert man das Grab ins 7.–9.Jh.

Im Brandgrab 2 entdeckte man 2 eiserne Gegenstände (Stäbchen und einen Beschlag, Abb. 27:1, 2), Fragmente bronzenener gewundener Halsringe (Abb. 27:5, 6), Fragmen-

te der Spinnwirtel aus Ton (Abb. 27:3, 4), einen Teil des bronzenen Armreifes (Abb. 27:7), Fragmente verschiedener Erzeugnisse (Abb. 27:8–10), Keramik mit gerauter Oberfläche und Scherben mit glatter Oberfläche (Abb. 25, 26). Die verbrannten Knöchlein gehörten einem 3–10 jährigen Kind. Die Chronologie des Grabes: Ende des 8.Jhs. – 9.Jh.

Am Rande der Aufschüttung entdeckte man die Stelle eines symbolischen Grabes (Kenotaph?) (Abb. 28, 29), wo 2 bronzenene hohlwändige dreieckige Armringe mit breiten Enden (Abb. 30) vorgefunden waren. An dieser Stelle gab es keine Reste der verbrannten Knochen. Die Chronologie des Grabes: Ende des 8.Jhs.–9.Jh.

Was größere Gegenstände als Streufunde des Hügelgrabes II anbelangt, so könnte man noch Bruchstücke einiger bronzenener hohlwändiger dreieckiger Armringe mit breiten Enden (Abb. 19:2, 3, 5), Fragmente eines Halsringes (Abb. 18:8), ein Fragment der eisernen Trense (Abb. 18:9), eine Spiralperle (Abb. 18:4) und verschieden ornamentierte Spinnwirtel aus Ton (Abb. 19:6, 8) erwähnen.

Beide Hügelgräber waren aus der umgebenden Erde, dem Sand, aufgeschüttet. Die Leichnamen wurden außerhalb der Grenzen des Hügelgrabes verbrannt. Danach brachte man die angebrannten Knochen und Beigaben mit kaum erkennbaren Resten des Lagerfeuers zum Grab und schüttete sie auf eine vorbereitete Stelle im Grab aus.

Wie man sieht, gab es verschiedene Beigaben. Die untersuchten Gräber waren hauptsächlich Frauen – oder Kindergräber, vor allem Mädchengräber. Man legte ins Grab Arbeitswerkzeuge (Pfrieme, Spinnwirtel), verschiedene Schmucksachen, Tongeschirr. In den Gräbern fand man von 5 bis 8 Gegenstände vor. Am reichsten war das Frauengrab 2 des Hügelgrabes I: man fand hier 8 Gegenstände vor, und das Grab 3 mit 7 Gegenständen. Der Archäologe L. V. Kurila hat bei der Verallgemeinerung des riesigen Kulturstoffes der ostlitauischen Hügelgräber bemerkt, dass die allgemeine Zahl der Schmuckstücke und ihre Mannigfaltigkeit in den Gräbern jüngerer Frauen stets größer war. Der bedingte Wertindex der Beigaben der Frauengräber im Jakšiškis–Hügelgräberfeld ist einer der höchsten unter den Frauengräbern der ostlitauischen Hügelgräberfelder (das Grab I des Hügelgrabes 1 – 6,58, das Grab 2 – 5,32), und der Wertindex der Beigaben in den Kindergräbern ist der höchste (Hügelgrab II, Grab 1 – 8, 33) oder einer der höchsten (Hügelgrab II, Grab 2 – 7,12). Somit zählen die erwähnten Frauen- und Mädchengräber des Jakšiškis–Hügelgräberfeldes zu den reichsten (oder allerreichsten) in der ostlitauischen Region der Hügelgräberfelder. Es gibt keinen Zweifel, dass in diesen Gräbern Frauen und ihre Kinder der freien und reichen Gemeinde beigesetzt waren.

Die Untersuchung der Hügelgräber von Jakšiškis hat gezeigt, dass die Gräber des westlichen Teils der ostlitauischen Hügelgräberfelder bei weitem reichere Beigaben enthalten. Das hat wohl die recht kleine Entfernung des westlichen Teiles der Hügelgräberfelder vom Mittellitauen entschieden, in dem sich die inneren Hauptstraßen des litauischen Terri-

toriums kreuzten. Es ist glaubwürdig, dass die Wasserstraße von Šventoji, an der sich das Hügelgräberfeld Jakšiškis befand, für Ostlitauen von großer Wichtigkeit war. In der Nähe lag wohl auch die Siedlung.

Noch ein interessantes Merkmal des Bestattungsritus muss genannt werden. Im Grab 2 des Hügelgrabes I fand man unter den verbrannten menschlichen Knochen auch beigemischte Knochen eines kleinen Säugetieres oder eines Vogels. Wohl wurden zusammen mit dem Leichnam auch für dessen Ernährung bestimmte Tiere verbrannt, – es lässt

sich in diesem Falle von der Sitte der Ernährung der Verstorbenen sprechen.

Die Züge des Bestattungsritus im Hügelgräberfeld von Jakšiškis–Kničiškiai zeugen davon, dass dieses Hügelgräberfeld ein typischer Vertreter der Kultur der ostlitauischen Hügelgräberfelder ist. Ähnliche Bestattungsriten sind aus anderen, früher untersuchten Hügelgräberfeldern mit Brandgräbern dieser Region bekannt.

Übersetzung von S. Lapinskas

Įteikta 2010 m. kovo mėn.